

A GHYCZYEK A MAGYAR NEMZET TÖRTÉNELMÉBEN.

1. Az első okleveles följegyzéstől a XVI. századig.

A Ghyczy-család egyike a Dunántúl legrégebb nemes családjainak, mely oklevelek¹ tanúsága szerint már az Árpádok korában virágzott. A család nevet adó ősi fészke a veszprémmegyei Gic² (a középkori oklevelekben Gych) község volt, melyen kívül földesúri joga kiterjedt a szomszédos Cseh(i) és részben Hathalom³ falvakra, továbbá valószínűleg Péterd (ma Bakonypéterd) községre is, melyről a család, esetleg annak egyik ága egy 1484-ben készült összeírás szerint magát péterdi Ghyczynek nevezte.⁴ E falvakhoz idővel házasságkötés és csere révén néhány más veszprémmegyei községben, sőt Győr megye határos részén is szerzett a család birtokokat, a nélkül azonban, hogy a nagybirtokosok sorába emelkedett volna.

1244-ből való a Ghyczyekről az első okleveles feljegyzés, amidőn IV. Béla király jóváhagyja László nádor ítéletét, mely Sándor fiát, Mártont és Móric fiát, Bertalant — nobiles de Gych — királyi udvarnokoknak éj idején történt kirablása miatt az ítéletben részletesen körülírt birtokuk elvesztésével sújtotta.⁵ Miután a vétkesek rokonai: Herbord és Jordán, továbbá Márton néhai fivérei: Péternek és Miklósnak özvegyei a megvétele nem vállalkoztak, a birtokot Kornél comes fia: Dethe és Gergely vásárolták meg, akik — bár távolabbi fokon — szintén rokonok lehettek, mert 100 évvel utóbb magvuk szakadtával birtokaik a család kezére kerültek vissza.⁶ Gergely fia Mátyás 1299-ben betegségében azért a sok jótétért, melyet életében a pannonhalmi apátság részéről élvezett, a Gicen fekvő egész birtokrészét a győri káptalan előtt a nevezett apátságnak adományozta.⁷ Ez időből (1299, 1306 és 1307) fennmaradt még a neve Istvánnak, a Mátyás testvérének, egy a pannonhalmi apátsággal kötött csereszerződésben. István özvegye Pendyth asszony, Banai Pál leánya 1306-ban gici jószágát az apátságnak adta a pestmegyei Apáti ellenében.⁸ Két fia kiskorában elhalván, bennük a Kornél comes ága kihalt. 1307-ben Mátyás özvegye, Pécsi Katalin, új bevallással megerősíti férje adományát.⁹

Egy 1347-ben kelt oklevél,¹⁰ melyben Győrmegeye jelentést tesz a királynak, hogy több Gyczi eltiltatott a Hasság nevű erdő használatától, melyet vágott faként eladtak a szomszédoságnak, megemlíti János hölgykői (más változatban hercegekői) alvárnagyot, második Jánost, a Benedek és harmadik Jánost, a Lukács fiát, László fiait: Miklóst és Mihályt és Sándor fiát Pétert. Nagyrészt ugyanezek támasztanak követelést 1353-ban az 1307. évi adomány ellen.¹¹ Ugyancsak 1347-ben I. Lajos király vizsgálatra küldi ki a tihanyi konventet Gichy János (Joannes de Gech) bakonyvármegyei alispán (vicecomes comitatus Bokoniensis) ellen, aki Barlagi László javait erővel elvette.¹² 1348-ban a pannonhalmi konvent a Lajos királyhoz a bakonybéli apátságról tett jelentésében hivatkozik János (Johannes de Gych) királyi ember vallomására¹³ 1373 aug. 8-án, a tarjáni dézsma miatt tartott nyomozásnál név szerint felsoroltatnak a tanuként kihallgatott Benedek fia János, János fia György, László fia Miklós és István fia Ábrahám, valamennyi nobiles de Gych.¹⁴

1411-ből okleveles följegyzés van Gyczi Miklós-ról¹⁵ 1422 és 1429 között kelt öt oklevélben¹⁶ jórészt mint királyi emberek szerepelnek Gyczi Ferenc, Domonkos, György, Dózsa (ennek testvére: Ágota asszony, a Balázspéczi Pál özvegye), Miklós, Péter és Benedek, Mihály és Lukács. Közülök Péter 1423-ban egyik megbízottja volt Mihály apátnak,¹⁷ majd 1426-ban Benedekkel együtt királyi ember.¹⁸ A Sörös Pongrác által közölt «Bakonybéli regesták a XV. század első és második feléből»¹⁹ a már említett Ferenc, Mihály, György és Domonkos mellett megőrizték még a Gyczi Balázs, Antal, Gergely és Albert nevét. 1450-ben Albert Hunyadi János kormányzósága alatt kormányzói ember.²⁰ Úgy látszik, ez volt az az Albert, aki ellen V. László 1453-ban ítélet-levelet adott ki a Gergely bakonybéli apát Tarjánban fekvő birtokán elkövetett hatalmaskodása miatt.²¹ Az utóbb felsoroltak kortársa, Gyczi Bereck részt vesz az 1444. évi országgyűlésen.²² 1471-ben Mátyás király a Gyczi György meggyilkolása miatt²³ elítélt Gyczi Imre Gicen fekvő birtokát udvarnokának: Poki Ferencnek adta.²⁴ Egy 1479-ből

fennmaradt oklevélben találkozunk a Gyczi Lukács (Lucas de Gycz) nevével.²⁵

2. Ghyczy-család a XVI.-ik század történetében.

a) Ghyczy Lénárt és családja.

A XVI. század első negyedében, 1510-ben, illetve 1519-ben említetnek először a veszprémi káptalan és a szentmártoni konvent közt folyt birtokelzálogosítás és visszaváltás ügyében Gyczi Bernát és Lénárt (Bernardus et Leonardus de Gycz) királyi emberek.²⁶ Kortársaik Miklós, Mihály és János.

Lénárt a család fenntartója, kitől — mint már Nagy Iván is helyesen jegyzi meg — a családfe házag nélkül napjainkig levezethető s kinek kitűnő fiai országos hírre emelték a családot. Kétszer nősült. Első feleségének neve Vághy Sára. A másodikának pedig Ghyczy Kálmán megállapítása szerint,²⁷ Nádasdy Ilona,²⁸ Nádasdy Ferenc leánya és Sibrik Tamás özvegye, kinek első férjétől Máté nevű fia maradt. A Ghyczy Lénárt Vághy Sárával kötött házasságából születtek: Péter és Józsa (József), a Nádasdy Ilonával kötött házasságából pedig Zsuzsanna, Anna, György, Farkas, János és a kiskorában elhalt Imre. Lénárttal, illetve utóbbinak idősebb fiaival egy időben él István, 1539—1542-ből való adatok szerint veszprémmegye főispánja,²⁹ kinek a Lénárthoz való rokonsági viszonyáról azonban följegyzés nem maradt ránk, továbbá Ferenc, esztergomi kapitány. Nagy Iván, aki többször hivatkozott munkájában a legnagyobb elismerésre méltó szorgalommal igen becses anyagot hordott össze, a testvérek között Györgyöt, Józsát, Jánost és Farkast említi meg, Pétert ellenben külön tárgyalja, viszont Ferenc, István és Zsuzsanna nála név szerint sem fordulnak elő.

Péter 1541-ben Józsával együtt (és a Józsa apósának, Hencz Máténak és sógornőjének, Hencz Anna, Gothoi Miklósnének társaságában) öröklő a Farkas, másképp Fehér Balázs magvaszakadtával nevezettek részére iktatási paranccsal átadott két jószágot.³⁰ Ez a közös öröklés magában is valószínűvé teszi azt a feltevést, hogy Péter és Józsa testvérek voltak. De ezt bizonyítja az 1564 dec. 4-én Bécsben kiadott címerbővítő³¹ és nemességmegerősítő diploma is, amely kiterjed György, Farkas és János «kapitányainkra, egy anyától szü-

letett testvérekre» (capitaneis nostris, fratribus uterinis), továbbá «altalatok Istvánra, Pálra és Lászlóra, fivéreitektől (t. i. a már nem élt Józsa és Péter) való unokákra» (Lénárt unokáira), «úgy-szintén Zsuzsannára (Susannae sorori uterinae) Annára, másik Annára és Katalinra ugyanazon fivéreitektől származott leányunokákra» (item Annae similiter Ghyczy, ac alterae Annae et Catharinae, neptibus ex eisdem fratribus vestris).

A testvérek közül György leveleiben³² bátyjának írja Józsát és öccseinek Farkast és Jánost. Ugyancsak öccsének nevezi Zsuzsanna³³ is Jánost. Farkas is öccsének írja Jánost.³⁴ Úgy látszik, 1544 körül hunyt el Péter, mert egy 1549-ből kelt barátságos egyezség szerint felesége akkor már Ganády László neje, akitől két kis gyermeke is van.³⁵ Józsa 1562-ben, Zsuzsanna 1564 után, Farkas 1573-ban, György 1579 körül és János 1589-ben halt meg. Péternek Demédy Anna volt a felesége, akitől született gyermekei közül az 1564. évi nemességmegerősítő és címerbővítő oklevél megemlíti Lászlót³⁶ és Katalint, aki Érsek Lászlóhoz ment nőül.³⁷ 1582-ben már özvegy. Józsának első feleségétől, aszúpataki Hencz Zsófiától született István fia, második feleségétől Györödy Dorottytól pedig Pál és Anna, ki Koronthály Ákoshoz ment nőül. Farkasnak Budácsky (BudacsKay) Borbálával kötött házasságából születtek a kiskorukban elhalt János és Ilona, továbbá Ferenc, Katalin, Kristóf és Péter. Ghyczy Györgynek és Jánosnak gyermekei nem maradtak.

Mielőtt a kiválóbb szerepet játszott testvérek (illetve nagybátya: Ferenc) életét egyenként ismertetnők, meg kell említenünk, hogy 1540 körül Ghyczy Lénárt a még kiskorú gyermekeivel a török elől menekülni volt kénytelen Sárvárra, a Nádasdy Tamás védelme alá, aki egyéni kiválóságai és a feleségével, a fényes multú Kanizsay-család utolsó sarjával: Orsolyával hozományba kapott dús Kanizsay-vagyon révén az ország leghatalmasabb ura, 1554-ben nádora és XVI. századbeli történelmünknek kimagasló alakja lett.³⁸

A Ghyczy Lénárt családja és a Nádasdy Tamás közt fennállott viszonyra teljes világosságot derítenek az Országos Levéltár Nádasdy-levéltárában őrzött azon levelek,³⁹ melyeket Ghyczy István, Józsa, Zsuzsanna, György, Farkas és János intéztek Nádasdyhoz, fiához, Ferenchez és Nádasdy két főemberéhez, Sennyey Ferenchez és Csányi

Ákoshoz. Az 1539—1573 közt eltelt 34 év alatt írt és kor-, műveltség-, had-, sőt nyelvtörténeti szempontból is egyaránt értékes levelek⁴⁰ szerint a G. Lénárt családja familiárisa volt Nádasdynak.

A familiáris viszonyt ekként ismerteti Takáts Sándor: «A XVI. században minden főúri várkastély, minden nagyobb udvarház... egész sereg ifjúnak és leánynak a nevelőiskolája... A század bevett szokása szerint a nemesek és főnemesek gyermekeiket 9—10 éves korukban más-más családokhoz adták, hogy ott tanuljanak és nevelődjenek». Továbbá «valamennyi gyermek, ifjú leány és szolga a ház urát édesapjának, a ház úrnőjét pedig édesanyjának hívta és tartotta. Jó maguk pedig valamennyien atyafi-szolgák néven szerepeltek».⁴¹

Így került G. Lénárt leánya, Zsuzsanna is már kiskorában Sárvárra a Nádasdy udvarába.⁴² Ott nevelkedett fel s onnan ment férjhez is Kerecseni Szalay Kelemenhez, a Szalay János pozsonyi főispán fiához.⁴³ 1550 márciusából, Sopronban kelt levelében⁴⁴ már férje után írja nevét. Két ránk maradt, Nádasdyhoz intézett levelében meleg hangon kéri utóbbinak pártfogását két gyermeke számára is.⁴⁵ Nővére, Anna, Bodor Mihálynak volt felesége.

b) *Ghyczy Ferenc esztergomi kapitány.*

Lénárt kortársa volt Ferenc, akit a Hungr. Denkbuch egy alább ismerttetendő adata nyilván nem édestestvér értelmében nevez a Józsa «frater suus»-ának. 1526-ban II. Lajos király Várday Pál egri, előbb veszprémi püspök érdemeiért a beregmezei Bulcsú és Asztalak községeket adja neki (továbbá lipóci Horváth Istvánnak és Serédy Györgynek). 1530-ban I. Ferdinánd szolgálatában találjuk. Mikor Rogendorff Vilmos báró, I. Ferdinánd fővezére a jelzett év október 26-án megállapodik Várday Pál esztergomi érsekkel Esztergom várának átadási feltételeiben, G. Ferenc Nyáry Ferencsel együtt a vár kapitánya lesz.⁴⁶ E minőségében — mint azt Eszéky János esztergomi kanonok egy hónappal utóbb, az ipolysági konvent előtt tett hosszú panaszában olvassuk — Várday érsek parancsára, kétségkívül politikai okokból, bebörtönöztette az egész káptalant.⁴⁷ Ugyancsak 1530-ból az esztergomi érseknek a primás állása függetlenítésére és birtokai, jövedelmei önálló kezelésére vonatkozó emlékirata egyik

pontja szerint «a királyi felség meg fogja parancsolni... Ghyczy Ferencnek, hogy vegye el kezét az esztergomi érsek jövedelmeiről».⁴⁸ 1531 február 28-án Várday Pál esztergomi érsek arra kéri János királyt, hogy fogadja vissza kegyelmébe, mert Esztergom várát az ő betegsége alatt kapitányai: Nyáry Ferenc és Ghyczy Ferenc adott esküjük és ama kikötése ellenére adták át a német csapatoknak, hogy a vár maga minden eshetőségre az ő kezében és szabad marad.⁴⁹ Közel esik az a feltevés, hogy Esztergom várának az I. Ferdinánd részére való megszerzése volt az az érdem, amelyért a király 1544-ben 600 frtot fizettetett G. Józsnak, az akkor már nem élt Ferenc testvérének — fratri suo — (!) ama kötelezvény kiegyenlítésére, melyet Ferencnek fontos okokból Rogendorff Vilmos és Fels Lénárt főkapitányok adtak.⁵⁰

c) *Ghyczy Józsa nyitrai alispán és gyermekei.*

Így jut Józsa nagybátyja (unokabátyja?) révén királyi jutalomhoz. Egyébként maga is ügyes ember. Veszprémmegyei létére Nyitra—megye alispánja, majd érseki udvarmester és ugyancsak érseki nádor lesz, aki első felesége, Hencz Zsófia útján apósával, Hencz Mátéval együtt már 1541. évben nagyobb birtokra tesz szert s egyidejűleg I. Ferdinándtól donációban kapja Assakürtöt, majd néhány év múlva az utóbb külön faluként megszünt Ablanckürt felerészét.⁵¹ Ez alapon használja a család a gici, assa- és ablanckürti predikátumot. 1544-ben Várday Pál érsek, kir. helytartó G. Józsnak és hitvesének, valamint György, Farkas, János és az — úgy látszik — kevéssel utóbb kiskorában elhunyt Imre nevű fivéreinek adományozta Csorba János javait.⁵² 1550-ben ugyancsak I. Ferdinándtól engedélyt nyer az assakürti várkastély⁵³ felépítésére s hozzá megkapja a pallosjogot is. 1554-ben Ablanckürt másik részét nádori adományban kapja Nádasdy Tamástól. 1558-ban a király ad számára közel 14 falu határára kiterjedő újabb donációt.⁵⁴ Az 1559. évi 38. cikk 11. §-a pedig a nádor mellett 2 főpapból, 2 báróból és 4 ülnökből (assessor) szervezett fellebbezési törvényszék egyik tagjaként (ülnökeként) nevezi meg, ami a mellett bizonyít, hogy nemcsak kiváló vagyonszerző, hanem egyébként is már a kortársaitól és főleg magától Nádasdy Tamás nádortól is megbecsült jeles közeleti férfiú volt. A Miksa király által Bécsben, 1564 dec. 4-én kiadott ne-

mességmegerősítő és részben címerbővítő oklevél — mint már említettük — testvérei: György, Farkas és János kapitányok után felsorolja az ő hátrahagyott gyermekeit: Istvánt, Pált és Annát. A ma élő Ghyczyek a Pál leszármazottjai, akit 1577-ben a *judex, jurati et universitas nobilium comitatus Comaromiensis* a magyar kamarához intézett fölterjesztésben egyik adókirovónak, dicatornak ajánlottak.⁵⁵ Pál volt tehát az első, aki Komárom-megyében szerepet játszott. A bajnai Bóth-család birtoka felesége, nebojszai Balogh Borbála révén szállott részben a Ghyczyekre. 1592-ben Nyitra-megye választotta alispánjává. Jó barátságban volt vele Thurzó György, a későbbi nádor is.⁵⁶

d) *Ghyczy György érsekújvári kapitány.*

Józsa három öccse: György, Farkas és János — mint Zsuzsanna nővérük is — már kiskorukban Nádasdy udvarába kerültek, ahol a familiárisok egész serege élt.⁵⁷ «Maga senkit az Úristen ugyan meg nem ékesített volna atyafiakkal, mint te nagyságodat» írja G. György egyik levelében⁵⁸ Nádasdynak. A nyílteszű, melegszívű, lovagias főúr egyike volt kora legműveltebb férfiaknak és legkiválóbb hadvezéreinek. Jobb iskolába nem is kerülhettek volna, mint hozzá. A familiáris viszonyból folyó atyai gondoskodása és nevelése irányította fejlődésüket és szabta meg életük útját. Az ő keze alatt és szeme előtt serdültek apródokból daliás ifjakká. Családi birtokaikat elpusztította a török.⁵⁹ Vagyonuk nem lévén,⁶⁰ mint annyi más földönfutó nemes ifjú előtt legkívánatosabb pályául a vitézi élet kínálkozott. Bátor szívük, jó kardjuk és kopjájuk, hűségük meg is termette méltó jutalmát. Szép pályát futnak meg mindhárman s mint láttuk, együtt érdemelték ki a család régi nemességének megerősítését s a címer megbővítését is. Életük nagyjából a XVI. századbeli magyar kapitányok élete, kik közül egyikről-másikról vaskos kötetet írt Takáts Sándor s kiknek sorozatában méltó helyet foglalhatna a két ifjabb Ghyczy testvér is, míg a legfiatalabb egyúttal a XVI. század egyik legkiválóbb magyar államférfia.

György 1552-ben a kanizsai várban katona⁶¹ Nádasdy Tamás, akkoriban még országbíró és dunántúli főkapitány alatt, de szolgálatait a Nádasdy családtagjai is szívesen vették igénybe.⁶²

A Kanizsa, Szigetvár, Babocsa, Berzence és Esztergom körül 1552—1556. évek közt folyt harcokban személyes vitézségével ismételtén kitünteti magát, amit azért is ki kell emelnünk, mert köztudomású, hogy abban a korban sokszor egyéni hőstettek döntötték el az ütközetek sorsát. A nagyhírű vitéz, Nádasdy Kristóf írja róla 1555 március 1-én Pápáról a bátyjának, a nádornak, «hogy itt nem voltam közöttük, mentek volt csatára . . . , mely dolgot az Istenért te nagyságod énnekem megbocsásson, de ha immár az szerencse így hozta, Istentől jó néven kell vennünk. Hat törököt hoztak, egyik aga és két török bulyát (nőt) . . . Az agát nagyságodnak adták az uraim. Az uraimba Giczy György uram volt velek . . . mindösszeséggel voltak huszonhat lóval».⁶³ Több ütközetben ő ejti az első török foglyot. A többször említett nemességmegerősítő és címerbővítő oklevél részletesen leírja hőstetteit s a címerbővítésben látható, hegyes törre szúrt török fej szintén az ő egyik vitézi cselekedetének emlékét őrzi.⁶⁴

A kanizsai várban ugyan a Nádasdy szolgálatában állott — Kanizsa ugyanis a Nádasdy feleségéé volt — de zsoldját a királytól kellett volna kapnia. Takáts Sándor az adatok egész tömegét hozta nyilvánosságra⁶⁵ arról a tervszerűen lelketlen politikáról, melyet a bécsi kormány a magyar katonákkal szemben alkalmazott. Így járt G. György is. Még évek multán is sürgeti 1552. évi zsoldját. A király messze van, így hát Nádasdyhoz fordul. 1553 július 23-ról Pápán kelt levelében ekként panaszkodik: «énnekem a király fizetése igen nehéznek tetszik, mostan is ezzel nem bánthanám te nagyságodat, amint annak előtte . . . de nincs mit tennem, a szegénység adja mívelnem. Tudja nagyságod, hogy énnekem sehol semmi jószágom nincs . . . Nincs mit tennem, a nagy szegénységnek miatta ugyan fáj a hasam.»⁶⁶ Még 1556 nyarán is, mikor rövid időre Báthory Andrásához szegődött, kéri Nádasdytól az elmaradt évi zsoldot, akkori nevén a jargalást, önérzetesen írván, hogy «az én fegyverem is fogott annyit, mint akár melyiké».⁶⁷ Ugyanakkor azt is kéri Nádasdytól, hogy «jószágában szakasszon oly helyt, hol mind magamnak, mind szolgálóimnak lehessen táplálása», mert senkit «örömesben nem szolgál», mint őt.

1557-ben a Nádasdy támogatásával megkapja a Várday Pál érsek által épített újvári, illetve a építését befejező Oláh Miklós érsek után akkori-

ban oláhújvárinak nevezett nagyfontosságú vár (Érsekújvár) kapitányságát.⁶⁸ Újvárt kelt első levelében így köszöni meg Nádasdy közbenjárását: «Én, míg élek, mindaddig szolgálnom akarok az te nagyságod énhozzám való jóakaratajért. Az te nagyságod szava által én az minemű helyen vagyok, te nagyságod által én itt az földön nevezetes helyen vagyok» stb.⁶⁹

A többi kapitány példájára ő is hűségesen küldi jelentéseit Nádasdyhoz. Az egyikben egy kémről ír, aki őket és Hamza béget egyszerre szolgálta, meg arról a magyarul is jól tudó esztergomi törökről, ki a budai törökökről azt a tudósítást küldte, hogy közöttük éhség pusztít, végül beszámol arról a legújabb híreről, hogy az esztergomi török táborban zendülés tört ki.⁷⁰ Hat nap mulva egy másik levelében megírja az esztergomi törököknek egy lesvetését, melynek néhány újvári vitéz esett áldozatul.⁷¹ Két hónappal utóbb közli egy Budáról jött parasztnak Adorján diáktól⁷² kapott híreit, hozzátévén, «de tudja azt nagyságod, hogy az paraszt ember nem tud bizonyos híreket mondani.»⁷³

A familiáris viszonyra jellemző, hogy Nádasdy Tamás Anna nevű húga, Majláth Istvánné még 1554-ben meg akarta házasítani G. Györgyöt, ha a leány neki tetszenék és Nádasdy is akarná.⁷⁴ Úgy látszik azonban, hogy e házasság csak terv maradt, mert 1560 január 3-án kelt levelében G. György meghívja Nádasdyt és feleségét a február 2-án néhai Kálnay Imre leányával Bölgyénben tartandó esküvőjére.⁷⁵ Házasságáról és családjáról további adatunk nincs.

Hasonló élénk megvilágításba helyezi a familiáris viszonyt az a kilenc hónappal később kelt levele, melyben Józsa bátyjával együtt kéri Nádasdyt, hogy ne engedélyezze a Stenisnyák várban élő öccsüknek, Farkasnak házasságkötését Budácsky (Budacskay) Borbálával. «Azért könnyörgünk mindketten bátyámmal egyetemben nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, hogy nagyságod ne bocsátná arra, hogy idegen földön házasodnék. Mert az mindnyájunknak inkább tetszik itt, hogy nagyságod közel legyen, hogy nagyságod között házasodjék, jobb is sokkal, hogy nagyságod közel legyen, hogy nagyságod és nagyságod után asszonyomnak ő nagyságának és kis uramnak (t. i. N. Tamás Ferenc nevű fiának) mind az atyafiakkal egyetemben in-

kább örökké szolgálhatna, közel lévén és örök szolgálta lehetne.» Végül arra is kéri Nádasdyt, hogy a nemrég elhunyt Telekessy Imre — «ki minden jószágát, kit oda Kassa felé szolgálatjával találta és ezüst marháját és pénzének jobb részét az leányának hagyta testamentomban» — leányát szerezzze meg feleségül János öccse számára. A leány kicsiny ugyan, de — teszi hozzá — öcsém János uram itt várhatna még egynehány esztendőig.»⁷⁶

1561-ben kelt a Nádasdy levelezései közt ránk maradt utolsó levele,⁷⁷ melyben megírja, hogy egy eleven vizát küldött Nádasdynének.

További pályafutásáról Verancsics Antal esztergomi érsek, kir. helytartónak és egyúttal Érsekújvár vára hadi kormányzójának leveleiből⁷⁸ méríthetünk adatokat.⁷⁹ Az 1570—1573-ból való 7 levél közül 5 G. Györgyhez van intézve, 2 pedig Miksa királyhoz, de G. Györgyről. Az utóbbihoz küldött levelekben főleg katonai utasításokat találunk. Ismételten eltiltja a portyázásokat, sajnálja az áldozatokat és nagyobb óvatosságot ajánl. Miksának viszont megírja a G. Györgyhez érkezett kémjelentéseket és beszámol egy balul sikerült portyázásról. Szerette volna, ha az eset nem történt volna meg. A kapitánynak megparancsolta, hogy a katonákat tartsa otthon. «De oly zsákmányra vágóok, hogy semmi hatalom nem képes őket megfékezni». (Sed sunt ita praedae cupidi, ut nullo possint imperio cohiberi).⁸⁰ Úgy látszik, nem ok nélkül emelt panaszt 1569 nov. 15-iki iratában Musztafa budai basa az újvári portyázók ellen Miksánál.⁸¹

Második, 1572 jan. 18-án kelt, Miksához küldött levelében, melyet kizárólag G. György érdekében írt, a következő, nála szokatlanul meleg dicsérettel ajánlja kapitányát az uralkodó figyelmébe: «Est enim benemeritus, maturus, prudens, moderatus, sobrius, constans, fidelis et vigilans. Scit quoque et praeesse et regere ordines militares... Unde mihi quoque ita placet, ut si me ipse nunquam deseret, ego cum eo semper manere facillime poteró.»⁸²

Kétségtelenül G. György bőségesen rászolgált az érsek dicséretére. Körültekintő, vitéz kapitány volt, aki nemcsak a rábizott várnak viselte gondját, hanem atyai jóindulat töltötte el katonái iránt is. 1558-ban felhívja a bécsi kormány figyelmét egyes kereskedők hazaáruló üzérkedésére, mellyel a törököknek jó pénzért fegyvert szállítottak.⁸³

Ez és hasonló panaszok adtak okot az 1563: LXVII. tc. megalkotására, melynek értelmében halállal volt büntetendő az, aki a töröknek fegyvert szállított.

Mennyire együtt érzett katonáival, annak bizonyossága egyfelől, hogy 1568-ban tisztjei és katonái (castellani, officiales et reliqui milites) őt és Loránth Péter várnagyot választották fel az akkori szólás-mondás szerint, vagyis küldötték a királyhoz, hogy az évi zsoldhoz (jargaláshoz) tartozó naturáliákat (bort, búzát, stb.) a régi rend szerint kapják jövőre is.⁸⁴ Másfelől bizonyosság 1573 dec. 12-én kelt következő jelentése: «Kiváltképpen az gyalogrend elég nyomorultul vagy az fizetlenség miá, szükölködésben nagyban vannak elannyira, hogy éhel is némely hogy csak meg nem hal. Ide szállásomra jó némelyik néha ebédkor és estve és úgy panaszkodnak előttem, hogy csak kenyeret sincsen mivel venniök. Kinek egy darab kenyeret, kinek egy pénzt, kettőt adok . . . Az vártát nem állhatják mezitelen . . . Hátán a háza; dárdája, puskája és tarisznyája az ő összes vagyona.»⁸⁵

1574 április 24-én kelt felterjesztésében sürgeti a vár katonáinak szaporítását és fizetését.⁸⁶ Az ő érdekükben írja ránkmaradt utolsó, 1579 március 4-iki jelentését is, hogy «ne lenne annyi sok zúgolódás az vitézlő néptől, kiváltképpen az gyalog rendtől és az hópénzes uraimtól, némelyik csak éhel nem hal».⁸⁸ Hol, mikor és milyen körülmények között fejezte be életét, arról nincs tudomásunk.⁸⁸

e) *Ghyczy Farkas sztenisnyáki kapitány.*

Négy esztendővel a G. György életére vonatkozó első adat után, 1556-ban találkozunk először pár évvel ifjabb öccsének, Farkasnak nevével a Nádasdy Tamás sárvári familiárisai között, ahonnan jelenti urának, hogy Csányi Ákos — Nádasdy egyik főembere — Segesdre helyezte át.⁸⁹ 1558-ban Rábaközön, Nádasdy Kristóf alatt szolgált 7 lóval, vagyis 7 közember élén.⁹⁰

1559 végén Nádasdy Zaberminus Boldizsár⁹¹ helyére Sztenisnyák (ma Sjenicák) várának parancsnokává nevezte ki, amely akkoriban központja volt a mai Zágráb-megye kulpántuli részének s a hozzátartozó hatalmas birtokokkal (vártartománnyal) együtt Kanizsay Orsolya, Nádasdy Tamásné tulajdonában állott. Ma jelentéktelen

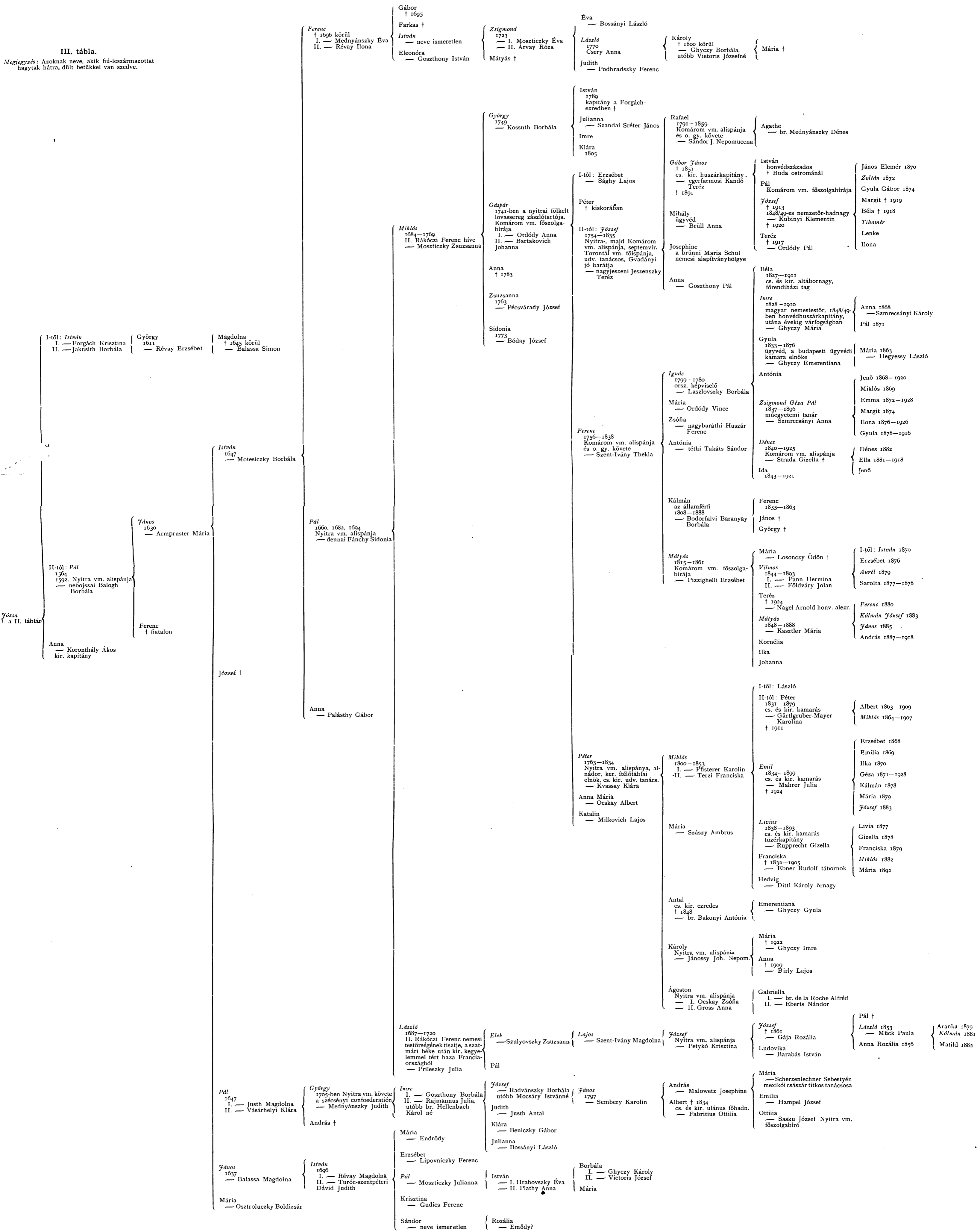
hely, de abban az időben oppidum, mezőváros, melynek várában a környék népe is menedéket talált. 1558 július 17-én Erdődy Péter bán meghívására országgyűlést is tartottak a horvát rendek falai között.⁹²

Mikor G. Farkas Sztenisnyákra ment, a nádorné uradalmait siralmas állapotban találta. Erdődy Péter báznak és más uraknak csapatai tanyáztak bennük, több kárt okozván a töröknél is.⁹³ Mint a részére 1564-ben kiadott instrukcióból⁹⁴ és leveleiből megállapíthatjuk, kettős hatáskört töltött be, egyfelől várparancsnok volt, másfelől jószágigazgató. Első minőségében rendet teremtett a várban, második minőségében pedig mindennek előtt a birtokok jövedelmét igyekezett fokozni. Sisics Ferdinánd, a horvát országgyűlési irományok (jegyzeteinkben 91. és köv. számok alatt) idézett III. kötetének szerkesztője, a kötet mutatójában G. Farkast (számos magyar emberrel együtt) szlavon nemesnek mondja (Gyczy Vuk, plemic slavonski)⁹⁵. Maga G. Farkas erre nézve ekként ír: «én örömet horvátot nem tartok, egy az, hogy nem tudok vele beszéllem, más az, hogy ugyan nem is szeretem erkölcsét». Továbbá: a szegény legényekhez — t. i. magyar gyalogos katonákhoz — «több bizodalom vagy, mint egy-néhány horváthoz».⁹⁶

Jó magyarsággal megírt levelei színes, változatos képet nyújtanak a horvátországi végek akkori viszonyairól, nehéz küzdelmes, életéről. Sokoldalú, kiváló ember, kinek figyelme mindenre kiterjed. Mint jó gazdának, szeme állandóan ott van a birtokokon. Időről-időre részletesen beszámol a búza- és kölesvetések — a két főtermény — s a rozs, zab és szőlő állásáról és a termésről.⁹⁷ Legfőbb jövedelemforrás lévén a bor,⁹⁸ hordószámra vásárol bort eladásra. Mikor pedig egy alkalommal fogytán volt az uradalom bora, indítványozta urának, hogy a bérestől, pásztortól vonják meg a bort, hozzátevén, hogy «itt az hegyek között is hideg kútforrások vagynak, abba igyanak».⁹⁹ Ősszel és tél elején a finom gyümölcsöt kedvelő és a kertészkedésben is kiváló¹⁰⁰ urának válogatott almát, birsalmát, körtét «szép, öreg őszi barackot» küld.¹⁰¹ Februárban meg oltógallyról gondoskodik. «Im küldtem nagyságodnak — írja — amaz öreg telelő zöld körtvélynek az ágában oltani valót. Makária körtvély ágát is küldtem. Én soha olyat nem láttam, mint Kapitány István uram házában

III. tábla.

Megjegyzés: Azoknak neve, akik fű-leszármazottat hagytak hátra, dűlt betűvel van szedve.

láttam, mert olyan, mint az Szamosközi alma, vörös, tiszta muskotály, hogy annál jobb muskotály nem lehet. Im annak az ágában is küldtem nagyságodnak oltani valót». ¹⁰² Más alkalommal, lehetőleg szintén télvíz idején — hogy az ő kifejezését használjuk — «tengeri újság»-gal kedveskedik. 1562 jan. 22-én írja Nádasdynak, hogy Jaksics papot elküldte tengeri újságért. Közel két hónap múlva, március 13-án pedig már jelenti, hogy «az pap hozott tengeri ujságot, halakat, kis uramnak (t. i. Nádasdy Tamás Ferenc nevű fiának, utóbb nagyhírű hősnek) konfektet hat iskaltulyával». Csányi Ákoshoz intézett egyik levelében olvassuk: «Régen bocsáttam vala embereket az tenger mellé és im hoza két tereh osztrigát, kit küldtem ő nagyságának, narancsot 260-at, pomagránát 56-ot, egy barlica tentahalat, egy tonna fűgét, 12 kötés habarnicát, 16 pisztrángot.» ¹⁰³

Szívesen vadászott is. «Fogoly-megfogó karvalyt», «nyúl-megfogó ölyvet, vizslát tart, nevel és küld Csányi Ákosnak. ¹⁰⁴ Maga viszont salétromot vagy kész (puska)port kér, mert anélkül szűkölködik, pedig hírlövésre sok kell. «Mikor hír vagyon, lövés leszén, az szegénység az lövésre el-takarodik.» ¹⁰⁵

Részletesen ír a lakosságot sújtó csapásokról. Majd az aszály, a rossz termés dönti ínségbe a föld népét, ¹⁰⁶ majd a járvány ritkítja meg sorait. «Hanem az halál igen elkezdett vala mind az tartományon, mind itt, mind Topuszkó táján, mind Bovith táján . . . Csodaképen holtanak pedig, mert némelyre az hideg rájutott, azután az hévség, ki 3-ad napjára, ki 2-od napra megholt bele, ki penig az szegezésben.» ¹⁰⁷

Ismételten megemlékszik leveleiben a délszláv zsványokból összeverődött, utóbb azonban katonaságként szervezett haramiak és martalócok, ¹⁰⁸ úgyszintén a törökök portyázásairól, rablásairól. ¹⁰⁹ Nem csoda, ha az életében és vagyonában fenyegetett nép tömegesen vesz vándorbotot a kezébe. «Ez föld népe — írja 1561 május 25-én — mind futásban vagyon. Ez esztendőben innen ez országból oda Magyarország felé ment el másfélezer ház jobbbágy.»

Tárgyilagos, hitelt érdemlő jelentéseket küld — részben mint szemtanu is — a törökkel vívott harcokról. Pl. 1560 június 11-én ekként írja meg az Unna mellett fekvő Novi-nak pusztulását: «Pünkösöd után való csütörtökön virradóra jött

volt török had az Zrinyi uram Ujvára alá, kit tartott Deli Tódor és meggyujtották volt az várost. Az várostól vár is meggyulad, kiben sok keresztény ember megégett, Deli Tódor is mind feleségestől és gyermekestől. Annyira számlálják, hogy több (mint) ötszáz ember veszett tűz miatt és kik palánk kerítésében voltak, kiket fogva vittek el.» ¹¹⁰ Július 28-ról egy naszádos összeütközésről jelenti: «Ez minap bán uram készül vala Gradistye alá. Adta vala tudtomra . . . én is bocsáttam vala innen vele vizen sajkákban 137 embert . . . Az törököknek hírek lett volt, hogy reájuk akar menni bán uram. Mindenfelől az végekből Gradistyera gyülekeztek volt. Készen várták. Bocsáttak volt az törökök egy sajkában 37 törököt nyelv fogni. Az bán uram előjárója reá találkozik. Azokat megverték, az sajkát is elnyerték tőlük. Osztán úgy tért meg tőlük bán uram. Tíz törököt fogtak» stb. 1566 aug. 19-én így írja meg a régi cisztercita apátságról nevezetes Topuszkónak veszedelmét: «Az törökök Topuszkóra jöttek volt 800 gyalog, 300 lovag és az városnak az palánkja miután igen rossz (?) volt, szabadon mentenek bele és az fizetett nép is nem volt otthon, sem lovag, sem gyalog, hanem ki mind házánál. Az városbelieknek sem volt strázsájok. Vittek el kétszáz és három rabot, gyermek és leánnyal, asszonyemberrel egyetemben.» Befejezésül megírja, hogy «én magam is jártam bán uramhoz, hogy Újvárat (Novi) elégethetnéjek most, mert az Ön (Unna) víze helyel oly kicsiny, hogy gyalog ember is gázolhatta volna. Bán uram kész hozzá és Assergár ¹¹¹ uramnak is megírta és úgy végezték, hogy ez jövő vasárnap Topuszkóra gyülekezzünk». Erről a harcról szept. 4-iki levelében számol be bő részletességgel. A várost felégették, 300 foglyot ejtettek, köztük egy béget, ki sebesülten került fogságba. Említésre méltó az a kis győzelmes ütközet azért, mert Szigetvár és Gyula ostroma idején ez volt a török ellen rendelkezésre állott hatalmas haderő tétlenségével szemben az egyetlen vállalkozás s ezt G. Farkas tervezte és készítette elő. Megírja még ebben a becses levélben, hogy Auersperg — akit ő Assergár uramnak nevez — elrendelte a zsákmányoknak Krajnába való szállítását. De ő ezt nem cselekszi meg, egyrészt mert «ide senki nem fizet, más az, hogy károsok is vagyunk, mert kinek lova sebes, nekem is oly lovam marada oda, hogy bizony nem adtam volna 100 arany frton. Egyéb káraink is

vannak, de hogy miközülünk valaki elveszett volna, nem, sem lovag közül, sem gyalog közül. Az német kezéből pedig nehéz kivenni az(t), mi kezéhez akad» — teszi hozzá.

Befejezi e levelét azzal, hogy a csatából hazatérő Erdődy Péter bán és más urak hozzá szállottak Sztenisnyákra, ahol ugyanakkor — bizonyval a győzelem örömére — újszülött leányát «bán uram és több uraim, Zluny¹¹² uram is, komám, Ilonának keresztelék.»

A török rablásainak és terjeszkedésének megakadályozására folyton építi és javítja G. Farkas a kezére bízott várakat. Sűrűn ír erődítési munkálatokról, kastélyok, palánkok, emeléséről, az agyagfalvakba lövőrések kivágásáról, várak ásátásáról, vessző, mész, téglá, fővény beszerzéséről.¹¹³ És mivel e palánkok, várak nélkül, el sem volt képzelhető a védekezés, kemény szavakban jelenti urának és Csányi Ákosnak, hogy «az zágrábi haszontalan gazdag kanonok pap urak Gradecot megégették, pusztán hagyták. Zrinyi uramnak egyik várát, Pedelyt elhányák, kín az, mi kevés Horvátországban vagyon, igen megrémült rajta mind község, mind nemesség».¹¹⁴ stb., stb. Egyébként nem egyszer ellentétbe kerül a zágrábi püspökkel, a papokkal és barátokkal, kik panaszt emeltek ellene, hogy elveszi javaikat és bántalmazza is őket. Maga élénken tiltakozik e vádak ellen, mondván: «ha ez a dolog megbizonyodik, semmivel egyébbel meg ne érjem az én kegyelmes uram előtt, hanem fejemmel» s hozzáfűzi még «mert én azt jól tudom, az papok rendi uram önagyságánál miben áll».¹¹⁵

Ismeretes az a régi magyar szokás, hogy háborús veszély idején a közvetlenül fenyegetett országrészek urai olykor maguk külön is összeültek a védekezés ügyéről, módjáról, eszközeiről tanácskozni. Hasonló esetekről ír G. Farkas is. Így jelenti 1561 május 15-iki levelében, hogy Zábrágban — így szokta írni Zágráb nevét — a vicebán vezetésével gyűlés volt, mely elrendelte, «hogy a Száva és Kulpa között minden füst 50—50 pénzt adjon, az urak is még annyit adjanak, mennyit az jobbágy füsti teszen», hogy a Kulpán strázsákat állítsanak. 1562 május 3-án is írja Nádasdynak, hogy «bán uram gyűlést tartott, mely egy napnál nem tartott tovább» stb. 1566 Boldogasszony nap után való hétfőn Csányihoz intézett levelében részletesen ismerteti a Miksa által né-

hány nappal előbbre, augusztus 16-ra Zágrába összehívott országgyűlésnek — melyre a bán őt is meghívta — határozatait, többek közt, hogy «az Ku(l)pán innend, ki Horvátországnak hivatik», a horvátországi katonák Sztenisnyákra gyűljenek és hogy azoknak ő parancsoljon. 1567 márciusról Csányi Ákost egy újabb, a bán által Zágrába hirdetett gyűlésről tudatja, mely azonban nem hozhatott határozatot, mert Miksától parancs jött, hogy «ú híre nélkül bán uram gyűlést ne tehesen». Ez alkalomból — írja tovább — «könyörög ez ország őfelségének, hogy őfelsége engedje meg, hogy bán uram gyűlést tehesen . . . Az régi bánok is, mikor az török reájok gyülekezett, gyűlést tétének és felgyülekeztenek az török ellen».

Érdemesnek tartottuk legalább rövid kivonatban közölni G. Farkas leveleinek a most felsorolt zágrábi országgyűlésekre vonatkozó adatait azért, mert e határozatokról a horvát országgyűlési emlékeknek (Acta comitalia regni Croatiae stb.) az 1558—1577. évek anyagát tartalmazó III. kötete, amely kevésbé jelentős iratokat is közöl, úgyszólván semmit sem tud.¹¹⁶ Viszont e kötetben az 1567—1572 közt eltelt évek alatt hat olyan országgyűlésről találunk följegyzéseket, melyekről G. Farkasnak levele nem maradt ránk, bár azokon maga is szerepet játszott. Így részt vett az 1567 szept. 26-án Zágrában tartott országgyűlésen, amely többek közt Zrinyi Györggyel és Frangepán Miklóssal együtt őt is kiküldi a török ellen építendő új várak munkálatainak ellenőrzésére és megválasztja a kulpántúli részek egyik biztosává.¹¹⁷ Más alkalommal pedig ugyanott a füstpénzek beszedésére kap megbízást.¹¹⁸ Tekintve, hogy Nádasdy Tamás nádor akkor már nem élt, kétségtelen, hogy G. Farkasnak tisztelt neve volt Szlavóniában és Horvátországban, amit az is bizonyít, hogy egyik leánya keresztelőjén — mint említettük — megjelentek Horvát- és Szlavonországek legelőkelőbb urai:

Levelezéséből tudjuk azt is, hogy 1561 január havában nősült, egy horvátországi árva leányt, Budácsky Borbálát vevén feleségül. E házasságához — mint G. György életrajzánál láttuk — Józsa és György bátyjai nem akartak hozzájárulni, sőt Nádasdyt is kérték — bár eredménytelenül — ilyen irányú közbenjárásra. Úgy látszik, Farkas nem tudta ezt bátyjainak megbocsátani, mert nevük elő sem fordul leveleiben s esküvőjére is

csak János öccsét hívta meg, ki utóbb is többször meglátogatta s kinek sorsa, mikor utóbbi az ostrom alá vett Gyula várának volt egyik hadnagya, a legnagyobb aggodalommal töltötte el. Ennek a gyöngéd testvérszeretetének megható módon ad kifejezést 1566 nyarán írott leveleiben. Pl. aug. 19-én (Boldogasszony után való hétfőn) kelt és Csányi Ákoshoz intézett levelében arra a hírre, hogy Gyulát elfoglalta a török, e szép sorokat olvassuk: «Ha az Isten úgy végezte el, hogy öneki ott legyen holta, ha testében ez világból kimúlik, híre-neve ez világon megmarad. De úgy kell lenni, az mint az Úristen akarja. Isten szabadítsa meg az jámborokat. Az Isten az, kit meg akar tartani, egynéhány ezer nép között megtartja.» Öccséről nevezte el egyik, kis korában elvesztett fiát is, kinek emlékét ugyanazon levelének e szavai őrzik: «az Úristen . . . elvevé tőlem az Jánost, kit mindenik gyermekemnél inkább szerettem. Hiszem, Istennek is kedves volt».

1572 augusztus 3-án kelt Nádasdy Ferenchez intézett levele az utolsó, mely ránk maradt. E levélből kitetszik, hogy fiatal ura magával vitte őt is «16 lóval» (emberrel) Rudolfnak az ez év szeptember 25-én Pozsonyban történt koronázására. Ugyane levelében írja még, hogy a sztenisnyáki vár porkolábjának, Fekete Lukácsnak¹¹⁹ «egy aga bajt írt. Immár egynéhányszor írt ide neki, im pedig most utolszor ír egy levelet neki és mintha nem tisztességes képpen ír a török neki és im most Szent Lőrinc napján leszen gyűlés, ott az bánoktul hitlevelet kérek, hogy az török az hagyott helyre bizvást eljöhet. Az Fekete Lukács bajviadala mikor leszen, akkor ismét többeknek is leszen nagyságod szolgálai közül».

Halálának időpontjáról és körülményeiről közelebbi adataink nincsenek. Özvegye 1573 febr. 25-én mindössze annyit ír Nádasdy Ferencnek: «ezen is könyörgök nagyságodnak, hogy ha nagyságod ellene nem volna, hogy elhoznám az én szegény uram testét és itt temetném, az hol gyermekeink fekesznek».¹²⁰ E sorokból arra következtethetünk, hogy nem otthon halt meg, hanem valami portyázáson vagy bajviadalon veszthette életét.¹²¹ Özvegyét idővel Rátkay (Rattkay) Péter horvátországi főnemes vette nőül,¹²² árváit pedig 1578 után a már akkor Erdélyben élő G. János, az időben váradi főkapitány vette atyai pártfogásába. A családnak ez az erdélyi ága, melyet

Kövári¹²³ hibásan farnasi Géczi-nek ír, a XVII. század közepén halt ki.

f) Ghyczy János erdélyi kormányzó.

Ezzel át is térhetünk a legfiatalabb testvérnek, Jánosnak életére. A testvérek között ő futotta meg a legváltozatosabb és legszebb pályát. Mint Nádasdy familiárisa kezdte és fokról-fokra Erdély kormányzói székébe emelkedett. Részletes életrajza még nincs, de neve, bár legtöbbször Géczi-¹²⁴ nek írva, benne van minden nagyobb magyar történelemben¹²⁵ és minden jobb magyar lexikonban.¹²⁶ Mint Géczi János szerepel az erdélyi törvénytárban¹²⁷ s így nevezi a legtöbb egykorú és újabb történetíró is.¹²⁸ Nagy Iván állapította meg elsőnek G. János helyét a Ghyczy-családban,¹²⁹ majd utóbb további alapos forráskutatások után Jakab Elek «A Ghyczyek Erdély történetében» c. akadémiai értekezésében.

1558-ban találkozunk először nevével, amikor mint Nádasdy familiárisa Kapuvárt teljesített 2, utóbb 4 lóval szolgálatot.¹³⁰ 1560-ban Érsekújvárbán György bátyja mellett főlegény s e minőségében az esztergomi érsekséghez tartozó csejkényi officiolatus élvezője.¹³¹ 1561-ben ismét Nádasdynál találjuk.¹³² Utóbbinak a következő évben történt elhúnyta után királyi szolgálatba lép. Az 1564 május havában Gyula várában felvett mustra szerint Beke Pál kapitány kardja alatt szolgál lovashadnagyként 26 lóval, ami azért is említést érdemel, mert Kerecsényi László várkapitánynak ugyanakkor csak 20 lóra volt szere.¹³³ Az 1564 december 4-én kelt, többször hivatkozott nemességmegerősítő diploma őt is királyi kapitánynak nevezi. 1565-ben a gyulai várórséggel együtt Schwendi Lázár táborában harcol a János Zsigmond és Hasszán basa egyesült erdélyi-török hadai ellen Szatmár-megyében és a Kisarnál, a Tisza mellett vívott csatában, melyben különösen kitüntette magát, lándzsaszúrástól meg is sebesül.¹³⁴ Mikor 1566 július elején Pertáf basa csapatai ostrom alá fogták Gyula várát, egyike a legvitézesebb védőknek. A várharc egyik véres napjáról¹³⁵ így ír Istvánffy: «Ha Giczi, a sebéből felgyógyult Földvári, néhány még megmaradt némettel stb. . . nincsenek, a vár még most elvész, de ezek, a vakmerően nyomuló janicsárokból sokat leölvén, őket hősileg vissza-

veték». ¹³⁶ Kerecsényi erre a vár feladására gondolt s tervébe a még élő parancsnokok «mindnyájan beleegyeztek, Giczit, s még néhányat kivéve, állítván, hogy a vár még tartható, azért nem vendő oda az egész alsó Magyarország a keresztényesség ellenségének, példa a legyilkolt Losonczy és a temesváriak, minek ők magukat ki nem teszik s a föltételeket nem is írák alá.» ¹³⁷

A következmények Ghyczyéknek adtak igazat. Midőn a vár átadása napján (szept. 2., Istvánffy szerint szept. 4.) a kivonuló csapatok szekereit estefelé fosztogatni kezdték a törökök, a feladás feltételeinek megszegéséért panaszkodó Kerecsényit a janicsárok vasraverték, majd rajtaütöttek az őrségen is s nagyrésztét fogságba vették. G. János ellenben szerencsésen megmenekült. ¹³⁸ A róla megemlékező történetírók további sorsát úgy adják elő Istvánffy nyomán, hogy a Kőrös nádasain át Nagyváradra ment, ahol János Zsigmond váradi főkapitányának, Báthory Kristófnak szolgálatába lépett. ¹³⁹ A valóság ezzel szemben az, hogy G. János lovasnak és lónak egyaránt becsületére való menetteljesítménnyel, kétségkívül a töröktől meg nem szállott felvidéken és Nyugatmagyarországon át lement Farkas bátyjához a Zágrábon túl lévő Sztenisnyákba. Hogy útközben meglátogatta-e Érsekújváron György bátyját, arra adatunk nincs. 1567 márciusában írja G. Farkas Csányi Ákosnak: «János uram öcsém itt vagyon nálam . . . Im hírünk jöve, hogy az török kijő, míg az hír tart, addig ki nem bocsátom ő kegyelmét».

Hogy miért ment G. János innen ¹⁴⁰ Erdélybe, annak könnyű okát adnunk. Egyfelől ugyanazon hónapon kelt levelében írja G. Farkas, «hogy itt Horvátországban minden fizetett népnek, hadnagynak búcsút adtak, elbocsátották őket». De más oldalról az országos helyzet sem csábította maradásra. Az 1567 június 1-re összehívott országgyűlés panaszai és a Liszti kancellár által készített fölterjesztés az ország állapotáról, hű képet adnak arról az általános elégedetlenségről, mely a nemzetet Miksa kormányzata ellen eltöltötte. Ezt az elégedetlenséget még fokozta a II. Szelim szultánnal 1568 február 17-én 8 évre megkötött béke, melyben ugyanaz a gyáva szellem érvényesült, mely Zrinyit és Szigetvárt a hatalmas császári hadseregnek úgyszólván szemeláttára veszni engedte.

Ezek a személyi és általános politikai okok ve-

zethették G. Jánost abban az elhatározásában, hogy boldogulását az erdélyi fejedelemségben keresse, melynek tiszta magyar levegője oly élesen különbözött a bécsi kormány légkörétől. Az a körülmény, hogy a róla megemlékező történetírók szerint Gyuláról menekülve, mindjárt szolgálatot vállalt Nagyváradon, továbbá az a körülmény, hogy neve családi birtokügyekkel kapcsolatban 1568-ban fordul elő utoljára, ¹⁴¹ arra enged következtetni, hogy 1568 végén vagy 1569 elején ment Erdélybe, ahol 1569 nyarán kapja az első birtokadományt. Vele körülbelül egyidejűleg — 1569 elején — mentek Erdélybe Gyulaffy László, a nagyhírű vitéz, utóbb sógora, Forgách Ferenc váradi püspök, ¹⁴² majd 1572-ben Berzeviczy Márton, Báthory István kiváló kancellárja, ¹⁴³ 1581-ben Geszty Ferenc, ¹⁴⁴ aki anyja révén rokonságban állott a Báthoryakkal, pár évvel utána Sibrik György és Gáspár ¹⁴⁵ és hogy a többieket hallgatással mellőzzük, 1594-ben Huszár Péter, a híres törökverő kapitány. ¹⁴⁶

Ghyczy Jánost, a jeles katonát, Báthory István váradi főkapitány igen szívesen fogadta, amiben talán annak is része volt, hogy Ghyczy Gyula várában a Báthoryak: Kristóf és István sógora, Kerecsényi László alatt szolgált. Valószínűleg a két Báthory is ama tanácsosok között volt, akikre utal János Zsigmond adománylevele, ¹⁴⁷ mely némi rövidítésekkel magyar fordításban így hangzik: «egyfelől némely hű tanácsosunk alázatos kérésére, másfelől megfontolván katonai kiválóságát, becsületességét, irántunk való szíves indulatát, a jövőben várható hű szolgálatait a nemes Gyczy Jánosnak, aki Miksa választott római császár birodalmából és hozzácsatolt részeiből, megvetvén és ott hagyván minden birtokát, épp most jött a mi országunkba, a mi szolgálhatásunk végett és elhatározta, hogy hűségét és készségét egész életére állhatatosan nekünk ajánlja fel; mindezeket belátva a mi Marosszékünk Csókfalva és Bede községeiben birt összes részjóságainkat valamennyi királyi jogunkkal . . . a nevezett Gyczy Jánosnak és összes örököseinek adjuk, adományozzuk és átengedjük». Kelt Gyulafehérvárt, 1569 július 15-én. Öt nap mulva újabb adománylevelél alapján megkapja az 1562-ben I. Ferdinándhoz átpártolt Balassa Menyhért létai (Magyarléta, Tordaaranyosmegyében) birtokát, amelynek egy festői pontján épült s az 1562. ostrom alatt elpusztult várát

ő építtette újra s amely — bár romokban — ma is a Géczi-vár (Ghyczy-vár) nevet viseli.¹⁴⁸

János Zsigmondnak 1571-ben bekövetkezett elhalálása után az Erdély vajdájává, helyesebben fejedelmévé megválasztott Báthory István, Erdély legnagyobb fiainak egyike, szintén ismételtelen kifejezésre juttatja Ghyczy János iránt érzett nagyrabecsülését. Mikor ugyanazon év okt. 28-án kelt rendeletével a kozmási Becz Pál, csik-, gyergyó- és háromszéki királybíró és a szentkirályi Andrassy Péter között felmerült hatalmaskodási és kártételi perekben a két fél kívánságára 8 «derék férfit» és «nemes személyt» küld ki, köztük találjuk Bánffy György, Kálnoky Bálint és Lázár Farkas stb. neves erdélyi urak mellett Ghyczy Jánost is, akik még aznap összeültek és ki is egyeztették a feleket.¹⁴⁹ 1574-ben ura megbízásából a temesvári basával tárgyal.¹⁵⁰ Ez a kiküldetése Báthory István, a nagyképzetségű államférfi és jeles diplomata részéről magában is elismerése megbízhatóságának, rátermettségének.

A Báthoryak barátságát Ghyczy igaz hűséggel viszonzta. Az 1575 július 16-án Báthory István és Békes Gáspár hadai közt Kerelő-szentpál mellett lefolyt ütközetben, melyet Bethlen Farkas¹⁵¹ szerint a Gyulaffy László támadása döntött el a Báthory javára, Ghyczy a váradi csapatokat vezette.¹⁵² Hű szolgálatainak jutalmául kapta meg a lengyel királlyá választott Báthory István testvérbátyjától, Báthory Kristóf fejedelemtől az 1577 április végén Hagymási Kristóf elhunytával megürült váradi főkapitányságot,¹⁵³ mellyel együttjárt Bihar-megye főispáni méltósága is és amely fontosságánál fogva rangban közvetlenül a fejedelemség után következett,¹⁵⁴ sőt nem egy esetben első állomás volt a fejedelmi székhez vezető úton (Báthory István és Kristóf, Bocskay István, II. Rákóczi György). Mint váradi főkapitányt, őt küldi ki Báthory Kristóf Rueber kassai kapitányhoz, hogy szívesebb viszonyt teremtsen az erdélyi fejedelem és a magyar király között.¹⁵⁵ Főkapitányi tisztségben egyébként is nagy rátermettséget tanúsított. Távol tudta tartani a törököt és a császári hadakat, melyekkel állandó csatározást folytatott¹⁵⁶ s nagy része volt a váradi bástyák újra építésében.¹⁵⁷

1581 májusában elhalt Báthory Kristóf, miután pár héttel előbb 8 éves Zsigmond nevű fiát az erdélyi rendekkel fejedelemmé választatta.

Utóbbinak természetes gyámja Báthory István lengyel király lett, ki a kormányzást előbb a tanácsurakkal s köztük is főleg a testamentumos urakkal vitte, akiket t. i. Báthory Kristóf végrendelete végrehajtóivá nevezett ki, majd 1583-ban egy háromtagú testületre bízta.¹⁵⁸ Ezzel szemben Erdély rendei ismételtelen követek útján kérték Báthory Istvánt, hogy «ne három emberre, hanem egyre ruházza a kormányzást.»¹⁵⁹ Az ügyeknek testiületi intézése folytán beállott nehézségeket ugyanis nemcsak a belső közigazgatás sínylette meg, hanem a fejedelemség biztonsága is. 1584-ben a törökök betörték Biharba s «rablóleveleket», azaz behódoltató parancsokat küldtek több Erdélyhez tartozó falura, sőt Várad környékét is csak a Ghyczy erélyes fellépése őrizte meg tőlük.¹⁶⁰ Ez az áldatlan helyzet s a sok panasz végre rábírták Báthoryt, hogy engedjen a rendek többszörös kérésének. Így nevezte ki 1585 május 1-én Ghyczy Jánost havi 1000 frt fizetéssel¹⁶¹ Erdély kormányzójává. A Ghyczyek története ezzel a kinevezéssel országos történetté szélesedik ki.

Báthory Istvánnak a kormányzói kinevezést tartalmazó leiratát¹⁶² amájus 9-re, Gyulafehérvárra összehívott országgyűlés elfogadta, mire Ghyczy a rendek előtt letette a kormányzói esküt.¹⁶³ Kormányzói tevékenységét a ráruházott, majdnem fejedelmi hatáskörben komoly köteleességtudással és eréllyel végezte. Figyelme kiterjedt az állami élet minden fontosabb megnyilvánulására. Az alkotmányos formákhoz híven, évenként kétszer: tavasszal és ősszel országgyűlésre hívta össze Erdély rendeit. Propozícióit az országgyűlések nagyobb viták nélkül magukévé teszik s törvénybe iktatják. Ismételtelen adókat szavaztat meg Váradnak, Erdély kulcsának karbantartási költségeire (1585 szept. 19-iki orsz. gy. 2., 1587 okt. 22. orsz. gy. 2. cikke). Gondoskodik arról, hogy a töröknek járó adó idejében elküldessék. Szabályoztatja a bel- és külkereskedelmet főleg azzal a céllal, hogy az arany az országból ki ne vitessék (1585 szept. 19-iki orsz. gy. 7. és 8. cikke), hogy «velencei marháért — értéktelen cifraságokért — az ország kincse ki ne hordassék» (u. az 9. cikk). Az 1587 okt. 22-iki orsz. gy. 8. cikkében a rendek hálásan köszönik a tanulóifjúság s «többi között a vásárhelyi iskola iránt tanúsított «kegyelmességét», hogy «mind az tanítóknak s mind az tanulóknak táplálatokra méltó szükséges subsidiumot rendelt

nagyságod». ¹⁶⁴ Báthory István lengyel király elhunytakor a Habsburgok lengyelországi törekvéseire való hivatkozással az 1587 április 24-iki orsz. gy. 3. §-ában kimondatja az általános hadfölkélest. A lengyel trónra Báthory Zsigmondot, esetleg ennek valamelyik unokabátyját szerette volna juttatni. ¹⁶⁵ Felhívta tehát a török figyelmét is az abból származó veszedelemre, ha a lengyel királyság a Habsburgok kezére kerülne. ¹⁶⁶ Mikor pedig a Báthoryak reménye meghiúsult, az osztrák és a svéd trónkövetelők közt Ghyczy habozás nélkül az utóbbi mellett foglalt állást, sőt Zsigmond támogatására segédcapatokat küldött, melyek a lengyel hadakkal egyesülve, 1588 januárjában legyőzték a Rudolf király öccsének, Miksa főhercegnek seregét. ¹⁶⁷ Az az utasítása ¹⁶⁸ is, melyet a Báthory István temetésére Báthory Zsigmond képviselőjében Lengyelországba küldött Bocskay Istvánnak és Perneszi Istvánnak adott, a lengyel barátság minél bensőségesebbé tételét hangsúlyozta. Intézkedéseiből és leveleiből kétségtelen, hogy legnagyobb gondja a hatalmas habsburgi és török birodalmak közé ékelt Erdély sorsának biztosítása volt. Egyébként pontosan megküldte a portának az évi adót, ¹⁶⁹ de békét igyekezett fenntartani Béccsel is. Melegen szíven viselte a kis-korú fejedelem nevelését is. Az 1586. évi nagy pestis idején Gyulafehérvárról Prázmárra (Brassó-megye) vitte Báthory Zsigmondot s ott várta be a járvány megszűnését. ¹⁷⁰ Szerette volna továbbá az ifjú fejedelem mellé rendelt Leleszi János jezsuita gyóntatónak elbocsátását és helyébe a vele baráti viszonyban élt ¹⁷¹ Brutusnak, Báthory István kitűnő történetírójának alkalmazását, de eredmény nélkül. ¹⁷²

1588 őszén rohamosan hanyatlani kezdett egészsége. Ez a körülmény és másfelől a Zsigmond fejedelem egyik unokabátyjának, Báthory Istvánnak ellene irányuló áskálódásai megérlelték benne a lemondási szándékot. Ezt az elhatározását be is jelentette az 1588 okt. 21-re Enyedre összehívott országgyűlésen. Miután azonban a rendek a fejedelem nagykorúsítása előtt intézkedést akartak a jezsuiták kitiltásáról, amit azonban Báthory Zsigmond elfogadni nem akart, ez az országgyűlés eredmény és az adók megszavazása nélkül oszlott szét, nem tárgyalhatván a Ghyczy lemondását sem. ¹⁷³ Ugyanazon év dec. 8-ára tehát új országgyűlést hirdetett Ghyczy Medgyesre, amelyen a protes-

táns többség ugyanoly hévvel kívánta a dec. 10-tól 15-ig tartott üléseken a jezsuiták kiüldözését, mint amily bátorsággal és szenvedéllyel Zsigmond kelt volt nevelőinek pártjára. A legnagyobb feszültségben végre is a Ghyczy tanácsa döntött, aki bizalmas beszélgetésben azt mondta Báthorynak, hogy az ország könnyebben talál magának fejedelmet, mint a fejedelem országot. ¹⁷⁴ Zsigmond erre — bár vérző szívvel — engedett s hozzájárult a jezsuiták kitiltását elrendelő törvény becikkelyezéséhez. Dec. 17-én a templomban folyó országgyűlési tárgyalásokon a kormányzó is megjelenni óhajtván, a legtekintélyesebb urakból 12 tagú küldöttség ment elébe a szállásáig. Az utat a templomig lóháton tette meg s noha már beteg és gyöngy volt, «keményen ült magas, barna török lován, barna cobolymentében, darútollas cobolykalapban». ¹⁷⁵ Az ülésen előbb felolvastatta kormányzói utasítását, majd elmondta, hogy a kormányzói tisztet Báthory István, akarata ellenére, ruháztá rá s hogy ezt a méltóságot külföldi és nem deákos ember létére az ország javára igyekezett betölteni s igazságot szolgáltatott úrnak és pórnak egyaránt. De visszautasította az ország és a fejedelem tekintélyével össze nem férő kívánságokat, amiért egyesek neheztelnek is rá, sőt az ő hivatalára is vágyakoznak. Végül kérte az országgyűlést, hogy Zsigmond fejedelem mellé rendeljen gyámot a fejedelem érdekében s az ország javára, mert előbb a kormányzást nem adhatja át. Az országgyűlés többsége azonban mellőzte ezt az okos indítványt. ¹⁷⁶ Mindössze három tanácsurat rendelt Zsigmond mellé, Ghyczyt pedig érdemeinek elismerésével felmentette a kormányzóságtól, meghagyván, hogy «supremus consiliariusnak hivatassék és az mellett generalis regni capitaneusnak». ¹⁷⁷

Néhány nap mulva, dec. 23-án, az országgyűlés munkájának befejezése után Báthory Zsigmondot ünnepélyesen beiktatták a fejedelmi méltóságba. Eskütétele után Ghyczy János emelkedett szólásra. Hivatkozott a dec. 17-iki beszédére, majd kijelentette, hogy miután az ország a kormányzást a fejedelemre ruházta, e határozatba belenyugszik, mivel az ország akaratának aláveti magát. Szolgálatát felajánlja jövőre is ereje és tehetsége szerint, ha a szükség és a fejedelem kívánni fogják. Kész továbbá pontosan elszámolni mindenről, ami gondjaira volt bízva. Végül szerencsét, boldog-

ságot és hosszú életet kívánt a fejedelemnek, ki- nek nevében Kendy Sándor felelt, biztosítván őt ura hálájáról és kegyelméről.¹⁷⁸

Húsz évet töltött Ghyczy Erdély szolgálatá- ban. Ebből nyolc évig váradi vice- és főkapitány volt, négy éven át pedig a kormányzói székben ült. Mindkét nehéz és súlyos felelősséggel járó méltó- ságában a legnagyobb kötelességtudással és körül- tekintéssel járt el. Vitéz és erélyes volt mint ka- tona, bölcs és mérsékelt mint államférfi. Noha pontosan fizette a töröknek az adót s 1586-ban Erdélyt pusztító inség, pestis és nyomukban nagy drágaság sujtotta,¹⁷⁹ telt kincstárat hagyott mégis hátra.¹⁸⁰ Nem ismerte a felekezetieskedést. Bár protestáns volt, váradi főkapitány korában a leg- nagyobb tisztelettel fogadta Possevino jézustársasá- gi atyát s biztosította őt, hogy a katolikusok javát szívéen fogja viselni a jövőben is és készség- gel fogadja őket pártfogása alá.¹⁸¹ Támogatta a tanulóifjúságot s a Báthory István temetésére küldött Bocskaynak és Perneszy Istvánnak meg- hagyja, hogy «az többi között az Brutus Histo- riájára, melyet az király az magyarországi dolgok- ról iratott véle, melyet bé adott volt királynak és halála után az grodnai tárházban reponáltatott, feő gondgyok légyen, hogy el ne vesszen, hanem kikérvén, hozzák ki velek».¹⁸² Maga puritán életet élt. Gyulaffy Lestár feljegyzi róla, hogy fizetésén kívül «egyébhez nem nyúlt, külön konyhája volt és a magáéból főzetett magának».¹⁸³

Kormányzása szerencsés folytatása volt a Bá- thory István és Kristóf 14 évre terjedő uralkodá- sának. Ez az együtt 18 esztendő, mely alatt a Békés Gáspár felkelése volt a kis ország egyetlen háborúja, egyik legboldogabb korszaka volt Erdély történetének. A kiskorú fejedelem két unoka- bátyja: Báthory István és Boldizsár, valamint ez utóbbiak személyes hívein kívül, akik maguk szerettek volna a hatalom birtokába jutni, egész Erdély tisztelete vette körül. Egy tanácsát nem fogadták meg Erdély rendei, hogy Gálfi Jánost tegyék a Báthory Zsigmond gyámjává. A többség véleménye előtt meghajolt ugyan, azonban előre megmondta: «kezébe adátok a gyeplőt, de bizony megbánjátok».¹⁸⁴ A következmények neki adtak igazat. Az isteni gondviselés kegyelméből maga már nem érte meg a tehetséges, de indulatos, beteg- lelkű Báthory Zsigmond uralkodási irányának ki- alakulását, mellyel a telt kincstár készleteit el-

tékozolta, politikájának ellenzőit pedig legyilkol- tatta, majd utóbb Erdélyt a Básta és a Mihály oláh vajda irtóztatós pusztításainak színterévé tette.

Túl volt már a hatvan éven, mikor a Báthory Zsigmond beiktatása után két héttel, 1589 január 7-én, Gyulafehérvárt elhunyt. Abban az időben kevesen érték meg ezt a kort. Január 21-én¹⁸⁵ helyezték örök nyugalomra az ország igaz rész- vétele mellett a Hunyadi János és László, úgy- szintén az erdélyi fejedelmek temetkezési helyén: a gyulafehérvári székesegyházban.¹⁸⁶ Felesége, akit — úgy látszik — már férfikora delén túl vett el s aki túlélte őt: Kátay Anna volt.¹⁸⁷ (Ha ada- tainkban nem tévedünk.) Gyermeke nem lévén, — mint említettük — atyai szeretettel fogadta magához néhai Farkas bátyjának gyermekeit.

Főkapitányi és kormányzói tevékenységét a legnagyobb magasztalás hangján említik kortársai s a későbbi krónikások és történetírók.¹⁸⁸ 35 évvel holta után, 1624-ben pedig Egri János, Gyula- fehérvár udvarbírája (provisora), a következő szö- vegű emléktáblát állíttatta hamvai fölé: «Erat annorum 66. Qui Curios gravitate Tuis priscosque Camillos Moribus æquasti, gloria Tibi parta est.»¹⁸⁹

g) *Ghyczy Farkas leszármazottai Erdélyben.*

Ghyczy János Farkas bátyjának magához vett gyermekeiről (Ferenc, Katalin, Kristóf és Péter) a legnagyobb szeretettel gondoskodott. Egyfelől tekintélyes vagyonhoz juttatta őket, másfelől arra is kiterjedt figyelme, hogy házasságkötésük is a család érdekeit szolgálja. Ő szerezte meg Ferenc- nek Farnast, ahonnan utóbbi magát farnasi Giczy- nek is nevezi¹⁹⁰ és kétségkívül az ő közvetítésével vette el Ferenc Thurzó Orsolyát, a protestáns hitre tért volt püspöknek, Thurzó Ferencnek a szigeti hős leányával, Zrinyi Katalinnal kötött házasságá- ból született leányát, Gyulaffy István fiatal öz- vegyét.¹⁹¹ E házasság révén Ghyczy Ferenc sógora lett a híres, dúsgazdag főúrnak, Thurzó György- nek, akit az 1609. évi országgyűlés nádorrá választott.¹⁹² Viszont Ghyczy Katalint a nagyművelt- ségű és utóbb a Báthoryak kegyetlenségének áldo- zatul esett Gyulay Pálhoz, Erdély egyik jeles fiá- hoz adta nőül s nekik hagyományozta Létát és Hosdátot.¹⁹³

Ghyczy Farkas fiairól az egykorú feljegyzések

elég sűrűn emlékeznek meg, kimagasló szerephez azonban egyikük sem jutott.

Ferenc még nagybátyja életében a fiatal Báthory Zsigmond fejedelem szűkebb környezetéhez csatlakozott. Az 1588 decemberében tartott megyesi országgyűlésen a fejedelem néhány tanácsurával együtt a jezsuiták mellett foglal állást.¹⁹⁴ Mikor pedig a fejedelem engedni kénytelen, december 16-án Kovacsóczy Farkas kancellárral együtt ő jelenti be az országgyűlésnek a Báthory Zsigmond hozzájárulását a jezsuiták kiűzéséhez.¹⁹⁵ Fiatalon, 1596-ban esett el.¹⁹⁶ Özvegye a fejedelem beleegyezésével megkapta a férje végrendelete szerint Farnast, a hozzátartozó birtokokkal együtt.¹⁹⁷

Kristóf neve Ferencsel és Péterrel egy birtokbaktatással kapcsolatban 1589-ben fordul elő utoljára.¹⁹⁸ Úgy látszik, egész fiatalon húnyt el.

Péter szerepléséről 1587-ből való az első adat. Az említett évben Varsóban tartott királyválasztó lengyel országgyűlésre Kovacsóczy Farkas kancellár vezetése alatt küldött követségnek egyik tagja.¹⁹⁹ Utóbb — nagybátyja halála után — a Báthory Zsigmond személyes híve és udvari embere. A kép, melyet az egykori feljegyzések alapján róla nyerünk, éppen nem kedvező. Mikor a a gyászos emlékü fejedelem 1594 augusztus 30-án a Rudolfal kötendő szövetséget ellenző nagytekintélyű főurat, Kendy Sándort, Belsőszolnok vármegye főispánját testvérével, unokatestvérével és két vejével: Báthory Boldizsárral és Kovacsóczy Farkassal együtt gonosz kegyetlenséggel kivégeztette, Ghyczy Péter nemsokára nőül vette Kovacsóczy özvegyét: Kendy Krisztinát. Báthory Zsigmond erre neki adományozta a legyilkolt apósnaak javait, melyekbe 1597-ben iktatják be.²⁰⁰ 1598—1599. években Báthory Zsigmond ismételen követségbe küldi őt Toldi Istvánnal Váradra.²⁰¹ Básta és Mihály vajda rémuralma idejében utóbbinak kezdetben híve,²⁰² majd egyik legnagyobb ellensége, aki őt fogságba is vetette, ahonnan azonban nemsokára kiszabadult.²⁰³ 1603-ban Szamosközy szerint — aki őt magyar főúrnak, baro Pannoniusnak nevezi — «a német párt követője és katonája».²⁰⁴ A következő évben már csak felesége nevével találkozunk.²⁰⁵ Gyermekai nem lévén, vagyona Ferenc bátyjának fiára, Györgyre és leányára, Zsuzsannára szállott.

György volt az Erdélybe származott Ghyczyek

utolsó férfisarja. Egy 1610-ben kelt egyezségben fordul elő a neve először.²⁰⁶ 1616-ban Bethlen Gábor fejedelemmel köt megegyezést biharmegyei birtokainak átengedése tárgyában.²⁰⁷ 1624-ben és 1625-ben viszont ő kap Bethlen Gábortól több községre terjedő donációt.²⁰⁸ Felesége Bercsényi Zsuzsanna²⁰⁹ volt, aki 1630 körül özvegységre jutott. Gyermekük nem maradtak.

Ghyczy Zsuzsanna toóthi Lengyel Jánoshoz ment nőül. Az 1655. évi pozsonyi országgyűlés alkalmából Ugocsa-megye Újhelyi Pál követi utasításában meghagyja, hogy többekkel együtt «Tóthi Lengyel Jánosné, Géczy Zsuzsanna asszonyt promoveálja követ atyánkfia».²¹⁰ Sógornőjével állandóan pörlekedett.²¹¹ Első férjétől hat leánya született: Anna Mária (Ujfalussy Istvánné), Krisztina (Balassa Zsigmondné), Kata (1. Pongrácz Istvánné, 2. Balassa Sándorné), Erzsébet (1. Illésházy Istvánné, 2. Balassa Gáborné), Zsófia (Dessewffy Ferencné) és Judit (Ordódy Lászlóné).²¹²

3. Ghyczy András és testvérei.

Mint láttuk, az 1564. évi címerbővítés és nemesség-megerősítés csak a Ghyczy Lénárt ágára (gyermekükre és unokáira) terjedt ki, melynek le származási rendje elég pontosan megállapítható. Egyidejűleg éltek azonban más Ghyczyek is, akiket a Lénárt családjával rokoni kötelék fűzött ugyan össze, de akiknek helye a családban az adatok hiányossága miatt tisztázatlan. Így említettük Lénárt mellett Bernátot 1519-ből, István veszprémmegyei főispánt 1539 és 1542 közti évekből és egy 1574-iki feljegyzés alapján Ghyczy György kanizsai gyalogos vajdát. Talán az utóbbinak fiai, — föltevésünk bizonyítására azonban semmiféle adatunk nincs — Ghyczy András, Péter és István, akik a XVII. század elején kerülnek Erdélybe.²¹³

A testvérek közül András játszotta a legnagyobb szerepet, melyről az egykorú krónikások közül Bojthi Veres Gáspár²¹⁴ emlékszik meg a legrészletesebben. Szerinte még gyermekkorában a Mágócsy-családhoz került — mint apród (alumnus). Mágócsy Ferenc, Bereg- és Torna-vármegyék főispánja és Felsőmagyarország főkapitánya, utóbb Munkács várának parancsnokává tette, amely minőségében gögös és kegyetlen volt, kezét ártatlan emberek vérével szennyezte be, Dercen bereg-

megyei falut felgyújtotta, majd megölt egy leleszi jámboréletű és tudós premontrei kanonokot, amiért II. Mátyás király által száműzetvén, Erdélybe menekült.²¹⁵ Itt csakhamar beférközött a Báthory Gábor fejedelem kegyeibe, aki a nem közönséges képességű, mindenre kész és a hajdúkkal jó viszonyban élt férfit 1611 őszén követül küldte a portára. Ghyczy András a fejedelem akkori székhelyéről, Szebenből Brassón át folytatta útját, ahol a Báthoryval nyílt harcba sodródott urak és a velük szövetkezett Weiss Mihály vezetése alatt álló szászok a nagyravágyó embert könnyűszerrel rávették, hogy a portán követelje a Báthory elmozdítását s az utóbbtól eredő ajándékokat használja fel saját fejedelemségének kieszközlésére.²¹⁶ Ghyczy Konstantinápolyban nem is volt fukar az ígéreteiben. Felajánlott évi 15,000 arany adót, Lippa és Jenő várak átadását a hozzájuk tartozó városokkal és falvakkal, sőt olyan kikötésekhez is hozzájárult, melyek Erdélyt az oláh vajdaságokkal egy sorba súlyosították volna.²¹⁷ Ígéretei teljesítésének zálogául visszahagyta a portán Péter testvérét.²¹⁸ Hogy pedig a fejedelem ne szerezhesen árulásáról tudomást, követtársait eltétette láb alól.²¹⁹ Maga ezután az osztrák követ hathatós segítségével kapott fermánnal és a melléje rendelt oláh csapatokkal 1612 július közepén Erdélybe indult. Hadai azonban megszöktek s az erdélyiek is hűvösen fogadták leveleit,²²⁰ mire a porta megtiltotta Ghyczy támogatását. Mindössze a brassóiak maradtak mellette, kiknek lelke, Weiss Mihály, zsoldosokkal kiegészített csapataival a Ghyczy tanácsa ellenére támadó háborút kezdett, de október 16-án elveszítette a csatát, melynek maga is áldozata lett.²²¹ A Brassóba menekült Ghyczyt Báthory a nov. 20-ára Szebenbe összehívott országgyűléssel — miként Bethlen Gábort is — elmarasztaltatta hűtlenségben,²²² de a következő év (1613) március 16-án II. Mátyással kötött egyezség után, a porta és Bécs tanácsára, Brassó és Báthory közt május havában létrejött békeség folyamánként megkegyelmezett neki is.²²³

Ekkor azonban már a Báthory Gábor fejedelemségének napjai meg voltak számlálva. Bethlen Gábor, aki legtöbbet tett a Báthory trónrajutásáért, de aki már 1612 szeptemberében menekülni volt kénytelen urának gyilkos szándéka elől, 1613 eleje óta a legnagyobb gonddal a maga fejedelem-

ségét készítette elő. Augusztus végén török hadak élén átlépte Erdély határát, mire október 23-án az erdélyi rendek, Báthory Gábor letétele után, Bethlen Gábort választották fejedelemmé. Báthory egyidejűleg a Thurzó nádor²²⁴ minden jóakarata mellett is hiába várván Bécsből a szövetségből folyó segítséget, néhány száz hívével, köztük Ghyczyvel is, Váradra vonult vissza,²²⁵ ahol október 27-én a Bécsből kapott utasításra, Abaffy Miklós tokaji kapitány és Ghyczy tervei szerint, Szilassy János és Nadányi (Ladányi) Gergely hajdúhadnagyok és beavatott embereik — köztük néhányan Abaffy katonái — orozva megölték.²²⁶

A gyilkosság tervét Bécsben²²⁷ főzték ki s tudott róla Ferdinánd főherceg, a későbbi II. Ferdinánd is, kitől Abaffy november 3-án «kegyelmes-levelet» kért Ghyczynek és társainak.²²⁸ Ghyczy azonban két vasat is tartott a tűzben. Nemcsak a bécsi hatalmasságok kegyeit igyekezett megnyerni, hanem a Bethlen Gáborét is. Közvetlenül a gyilkosság után, feleskette a Váradon volt katonaságot, sőt a nemeseket, polgárokat és parasztokat is az Erdély iránti hűségre,²²⁹ majd ugyanazon napon levelet írt a Kolozsvárt tanácskozó országgyűléshez, melyben igen meleg megszólítás után nagy szemforgatással hozta a rendek tudomására a gyilkosságot. «Az nagy hatalmú, szent, véghetetlen irgalmú felséges atya, mindenható Úr Isten — írja — az mi előbeli kegyelmes urunknak, fejedelmünknek, Báthory Gábornak sok mód nélkül való magaviselését, cselekedeteit megeléglévén, az szegény hazának is ennyi sok kárvallását, szörnyű inségét megszávnán, ez máj nap . . . délután 3 órakor Váradon, Velence-utcában valami legények által életének véget veté»²³⁰ stb. Másnap estére meg is érkezett levele a rendekhez,²³¹ s ennek hatása alatt azok is letették a hűségüket Bethlen Gábornak, akik addig a Báthory hívei voltak, illetve akik félték a Báthory visszatérésétől és boszújától.²³² Úgy látszik, azt remélte, hogy jutalmul megkaphatja a váradi főkapitányságot, melyből Ghyczy János nem egész három évtizeddel előbb Erdély kormányzói székébe emelkedett.

Az egykorú krónikások és a későbbi feljegyzések tanúsága szerint a gyilkosság — bár Erdélyt megszabadította a polgárháború veszedelmétől — országszerte nagy felháborodást keltett.²³³ Bethlen Gábort pedig erkölcsi felfogása és józansága is

I. tábla.

1200 körül	Sándor	{	Péter	1244								
			Miklós									
	Móric	{	Bertalan	1244								
			Herbord	1244								
			Jordán	1244								
Kornél comes	{	1244	{	Márton (özvegye Skolatiszka, Azari Gergely leánya, 1309)								
						1244	{	Mátyás	1299	Mikós †		
								István	Péchy Katalin, Péchy Pósa leánya 1309		Tamás †	
									Banai Pendyt, Banai vagy Némái Pál leánya, 1306			
Domokos												

János
hölgyközi várnagy,
bakonyi alispán
1347, 1353, 1357

Benedek	{	János	{	György
		1348, 1353, 1373		1373
Lukács	{	János		
		1353, 1357		
Sándor	{	Péter	{	Elek
		1353, 1357		1353, 1357
László	{	Miklós		
		1353, 1357, 1373		
		Mihály		
		1353, 1357		
Demeter	{	Miklós		
		1359		
István	{	Ábrahám		
		1373		

Miklós	}	jórészt mint királyi emberek említettnek 1411—1429 években. Nem mind a Ghyczy-család tagjai, hanem részben Gicen élt nemesek
Ferenc		
Domokos		
György		
Dózsa		
Péter		
Benedek		
Mihály		
Lukács		
Balázs		
Antal		
Gergely		

Albert 1429, kormányzói ember 1450—1452-53

Bereck 1444

György 1471

Imre 1471

Lukács 1479

Miklós	}	1510
Mihály		
János		

Ghizi (!) Ferenc } 1515 körül, rokonságuk bizonytalan
Kelemen }

Bernát, királyi ember 1519

Lénárt,
királyi ember 1519, utóbb Nádasdy Tamás
familiázisa 1542 l. a II. táblán

István, veszprémi főispán 1539

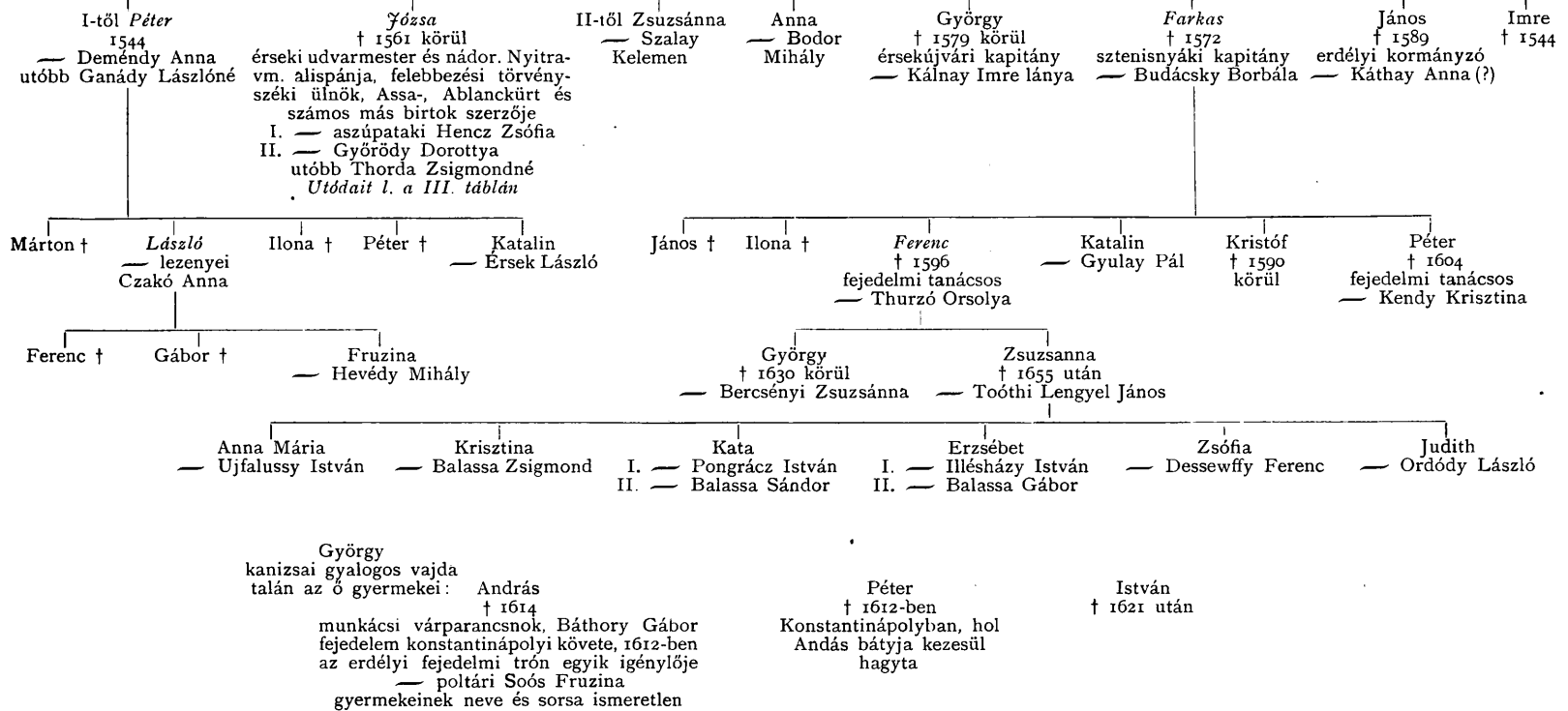
István, Batthyány Orbán hadnagya 1534-42

Ferenc, esztergomi kapitány 1526, 1531

A Ghyczy-családnak oklevelekben említett egyes tagjai

II. tábla.

Léárdt (l. az I. táblán)
 I. — Vághy Sára
 II. — Nádasdy Ilona

visszatartotta attól, hogy a két évvel előbb árulás és gyilkosságok árán is Erdély trónjára törő Ghyczyt barátságába fogadja. Az ország közvéleményének helyeslésével Balling fogarasi kapitánynak, Báthory hű emberének kezére kerül, aki 1614 januárjában kegyetlen kínzásokkal súlyosbított fogóság után megszegyenítő módon kivégeztette Fogaras piacán.²³⁴ Kevéssel utóbb, március 3-án, a gyilkosságért a medgyesi országgyűléstől jutalmat kérő Szilassy és főbb társai is — számszerint nyolcan — a nép és a katonaság dühének estek áldozatul.²³⁵

Ghyczy — mint levelei²³⁶ is tanusítják — korához képest meglehetősen képzett ember volt. Feleségéhez írt levelét²³⁷ családja iránti gyöngédség és szeretet hatja át. Féktelen természete és szeretlen nagyravágása sodorta az árulás és a gyilkosságok útjára. Az érvényesülés oly eszközei voltak ezek, amelyek akkoriban a legelőkelőbb európai udvarok politikai fegyvertárában is helyet foglaltak és siker esetén megkapták — akárcsak napjainkban a szerb királygyilkosok és a Ferenc Ferdinánd trónörökös merénylői — a kortársak és az utókor részéről a felmentést.

Testvérei közül Péter, kit — mikor Erdély trónjának elfoglalására készült — kötelezvénye értelmében kezesként a portán hagyott, kevéssel utóbb Konstantinápolyban halt meg,²³⁸ István pedig a Báthory Gábor legyilkolása után kénytelen volt elbujdosni.²³⁹ Még 1621-ben is szenved a bátyja bűneért, mikor Péchy Simon gróf Bethlen István kormányzótól kéri az ő kiszabadítását.²⁴⁰

Ghyczy Andrásnak gyermekei is voltak. Sorsukról azonban adatok hiányában nincs tudomásunk.

4. Ghyczy Józsa ivadékai Ghyczy Kálmánig.

A XVI. században János, Erdély kitűnő kormányzója, a XVII. század elején pedig András, a balvégzetű trónkereső, ismertté tette a Ghyczyek nevét mind a két magyar hazában. A XVII. és XVIII. században élt családtagok közül azonban országos szerepet egyik se játszott.

Amint egykor a hatalmas tölgyerdők világában élt kemény, nem ritkán testvérharcot is folytató ősök helyébe a mohácsi vész után lépett új ivadéokban a szilaj vér főleg a török ellen vívott harcokban talált érvényesülést, éppúgy alkalmazkodnak Józsnak Nyitra- és Komárom-megyékben gyökeret vert, XVII. és XVIII. századbeli

sarjai is a háború veszedelmének kevésbé kitétt és nyugathoz is közelebb eső országrészen, nem utolsó sorban a felvidéki családokkal történt összeházasodás és vérkeveredés folytán a változott viszonyokhoz és öltik magukra a felsőmagyarországi magyar uraknak a dunántúli, tiszavidéki és erdélyi nemességétől sokban eltérő tulajdonosságait.

Egyesek közülök az említett két megye közigazgatásában, mások a katonai pályán szerepelnek. Legtöbben folytatják a régi, kezdetleges gazdálkodást. Miklós és László 1705—1711 közt részt vesznek II. Rákóczi Ferenc fölkelésében. Utóbbi a szatmári béke után egy ideig Franciaországban él, ahonnan királyi kegyelemmel jön haza. Miklós 1747-ben Gic és Csehi visszaszerzése érdekében zálogváltó pert indít. E perében a veszprémi szolgabíró megállapította a kereseti jogot, de — régi zálogról és privilégiumról lévén szó — ítélezését kir. rendelet megsemmisítette. Igaz, hogy kuruc multja és protestáns vallása sem volt Miklósnak jó ajánlólevél. 1753-ban a pannonhalmi főapáti pénztárból 500 magyar frtot vesz kölcsön.²⁴¹ A pénzből birtokokat vált vissza, a nélkül, hogy anyagi viszonyait rendezni tudná. A családban gyakori magas korban, 97-ik életévében halt meg, utolsó napjáig híven kitarva régi úri szokásai mellett.

Fia, Gáspár, Mária Terézia alatt a nyitrai fölkelő nemesek zászlótartója. Harcol a poroszok ellen s az evangélikus hitről a katolikusra tér. Rendezi a birtokviszonyokat, bár fiainak iskoláztatása nagy terhet ró rá. Ürményi Józsefnek, a nagyhírű államférfinak rokoni támogatásával újból emelkedni kezd a család.²⁴² Gáspár három fia: József, Ferenc és Péter alispánok, illetve József utóbb torontálmegyei főispán, Péter pedig alnádor. Mindhárman szerepelnek az országgyűléseken is, a mellett szerencsés házasságkötésükkel is tovább emelik a családot. Közülök Ferenc fia Kálmán: a jeles államférfi.

Utóbbi emlékiratainak és politikai levelezésének közrebocsátása lévén tulajdonképpen feladatunk, amelyekhez csupán bevezetésül foglalkoztunk a Ghyczyek köztörténeti szereplésével, — a családtörténet és főleg a birtok- és öröklési viszonyok ismertetése ugyanis külön kötetet tennének ki — e rövid fejezet kiegészítésül két táblázaton adjuk a család leszármazási rendjét. Az

első a család tagjait a legrégebb kortól Ghyczy Lénárt gyermekeiig, ezeknek kihalt leszármazottai-
val együtt sorolja fel. A második pedig Lénárt
fiával: Józsaival, a család fenntartójával kezdődik
és a XIX. század nyolcvanas éveig vezeti a le-
származás rendjét, mint amely nemzedéknek egyik-
másik tagja név szerint is szerepel a Ghyczy Kál-
mán emlékirataiban. Ennek — a Lénárttól szá-
mított 12-ik nemzedéknek 24 férfi- és 20 nőtagja
van, bár volt idő, mikor ismételtén egyetlen
Ghyczy tartotta fenn a családot. Erre nézve e
sorokat olvassuk Ghyczy Kálmán följegyzéseis-
ben: «Nem tagadhatom, hogy tartok attól, ha
ezen nemzedék tagjai gyermekeiket komoly mun-
kásságra, vallásos érzületre, egyszerű életmódra
és takarékoszágra nem szoktatják, családunk tag-
jainak nagy elszaporodása miatt nem fogja magát
az atyáink által elért niveaun fenntartani.»

15 év híján 700 esztendeje annak, hogy a
Ghyczyekről az első okleveles feljegyzés meg-
emlékszik. A tatárjárástól Trianonig két nagy
államférfit, több országgyűlési követet, képviselőt
és főrendet, fő- és alispánt, magasrangú tisz-
viselőt s a jeles katonák egész sorát — ketten-
ketten vettek részt Rákóczi fölkelésében és az
utolsó nemesi fölkelésben, négyen a szabadság-
harcban, tizenöten pedig a világháborúban — adta
a hazának. Csak az egyházi és az orvosi pályán
nem szerepelt közülök senki.

Amikor majd 1944-ben megülik a Ghyczyek
az első okleveles feljegyzéstől számított történe-
tük 700-ik évfordulóját, önmagát becsüli meg a
nemzet, ha szeretetével és hálájával köszönti a
nagymúltú családot.

JEGYZETEK.

¹ A család történetére vonatkozó egyes oklevelekre
hivatkozik Nagy Iván «Magyarország családai» című mű-
vében IV. köt., 386. l. és kk., továbbá Csánki Dezső:
«Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korá-
ban» III. köt., 272. l. A családi levéltár legrégebb ok-
levele 1274-ből való s a nyitrai káptalan állította ki. — Az
1564-ben kelt nemességmegerősítő és címerbővítő dip-
lóma szerint a Ghyczyek «orti enim ex antiqua et celebri
Nobilium regni huius nostri prosapia».

² A Bakonyban fekvő Gic község nevét az ott egy-
kor elterült, makkban gazdag erdőben nagyszámban
élt házi és vadlisznóról kapta. Gic, gica ugyanis = kon-
dorszörű mongolica, bakonyi disznó. L. Czuczor —
Fogarasi: A magyar nyelv szótára II. kötet, 1069.
hasáb.

³ Csánki adatai szerint a három község 1488-ban
8—8 forint adót fizetett. I. m. 232. l. Gic 1589-ben, mikor
Ghyczy László elzalogosítja, már pusztaként van meg-
jelölve. Nagy I. i. m. 388. l. — A XVII. század végén
«Péterdtől délre Gic és Csehi jobbára erdőkből álló puszták,
zálogos jószágai voltak a főmonostornak» (Bezerédy
Istvántól) . . . Az urbárium szerint «az erdő, mikor a
makknak termése vagyon, igen hasznos, rétje kiarendál-
tatik . . . de szántóföldjei mind elparlagultak». A pannon-
halmi szent Benedek-rend története. IV. köt., 387. l. —
Fényes Elek összeírásában is még pusztá. (Magyarország-
nak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani álla-
potja. II. jav. kiadás. Pest, 1841. I. köt., 430. l.) — Ma
község. Hathalom és Csehi ma is puszták.

⁴ Csánki i. m. 272. l. A család neve a legrégebb ok-
levelekben nobiles de Gych, de Gycz, de Gech, sőt Nagy
Iván szerint az 1244. évi oklevélben Guechy is. A XVII.
században Gicy, Giczi, Gycy, Gychy, Ghyczy, az erdélyi
oklevelekben és krónikákban pedig Gyczy, Gitzi, Giczy,
Giczj, Gyitzj, Géczi, Getzi, Geczij. Az 1792. és 1796. évi
országgyűlések diariumai Ghyczy József komáromi köve-
tet Géczy-nek írják. — Fejér György, a kiváló történet-
tudós Ghyczy Kálmánt 1823-ban Colomannus Géczy-
nek írja. (V. ö. Jakab Elek: A Ghyczyek Erdély törté-
netében. 1875., 8—16. l.)

⁵ Nagy Iván i. m. Az oklevelet közli Fejér: Codex
Diplomaticus Tomus IV. Vol. I. p. 308. . . de a családnév
emlétese nélkül.

⁶ L. alább.

⁷ Hazai okmánytár, VII. köt., 280. l. — A pannon-
halmi szent Benedek-rend története. II. köt., 346. l.

⁸ Fejér i. m. Tomus VIII. Vol. I. p. 207., amely
Apáti-t Pozsony megyébe helyezi. — Nagy Iván i. m.
i. h. — A pannonhalmi szent Benedek-rend története.
II. köt., 349. l.

⁹ U. o. 353. l.

¹⁰ U. o. 113. l. — Fejér i. m. Tomus IX. Vol. I. p.
560. — Nagy Iván i. m.

¹¹ A pannonhalmi szent Benedek-rend története.
II. köt., 456. és 457. l.

¹² Anjoukori okmánytár. V. köt., 2. l. — Pesty
Frigyes szerint Bakony nem vármegye, hanem erdő-
ispánság volt, tehát G. János ennek volt vicecomesa. —
Az eltűnt régi vármegyék I. köt., 201. l. és kk.

¹³ A pannonhalmi szent Benedek-rend története.
VIII. köt. A bakonybéli apátság története. 325. l. —

¹⁴ U. o. 395. l. Az oklevél nobiles de Gych-ről szól.
Alig lehetséges, hogy valamennyien a Ghyczy-család
tagjai, sőt sokkal valószínűbb, hogy nem is roko-
nok, hanem csupán Gic községben élő nemesek voltak. —
1405-ben Ladislaus de Gych királyi ember a nógrád-
megyei mohorai birtok átengedése ügyében. Fejér i. m.
Tomus X. Vol. VIII. p. 471. — Valószínűleg a megyebeli
Géczyekből. Ezért nem vettük fel a családfára sem.

¹⁵ U. o. 436. l.

¹⁶ U. o. 446., 461., 471. l.

¹⁷ U. o. 447. l.

¹⁸ Fejér i. m. Tomus X. Vol. VI. p. 755.

¹⁹ Történelmi Tár, 1903. évf., 358—366. és 370. l.

²⁰ A pannonhalmi szent Benedek-rend története. III. köt., 517. l.

²¹ Hazai okmánytár, IV. köt., 375. l. — Történelmi Tár, 1907. évf., 379. l.

²² Nagy Iván i. m. — Kovachich J. N.: Monumenta veteris legislationis Hungaricæ. Claudiopoli, 1815., 52. l.

²³ A Ghyczy-családtól kapott adatok szerint.

²⁴ Csánki i. m., 272. l.

²⁵ A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. XI. köt., 254. l.

²⁶ A pannonhalmi szent Benedek-rend története, III. köt., 715. l. Magyarország melléktartományainak oklevéltára II. kötetében 1515 körüli években a «Sulyok István kezébe folyt pénzek jegyzéke» megőrizte Ghizi Ferenc és Ghizi Kelemen nevét is. Hogy ezek a Ghyczy-családhoz tartoztak-e vagy sem, az részletesebb adatok nélkül el nem dönthető. (Magyar Történelmi Emlékek, I. osztály: Okmánytárak. XXXIII. kt., 342., 343. l.)

²⁷ A Ghyczy Pál úrtól kapott adatok szerint. Ugyanezt közli Nagy Iván is műve pótkötetében, de téved a második házasságkötés időpontjában. Szerinte ugyanis G. Lénárt 1567 táján vette el Nádasdy Ilonát, kitől György, Farkas és János születtek, holott utóbbiak már az 1564. évi nemességmegegerősítő oklevélben királyi kapitányokként vannak megnevezve. Pótköt., 252. l.

²⁸ Ghyczy Farkas írja 1566 szeptember 4-iki levelében, hogy akkoriban született leányát az ő (Farkas) édesanyja után Ilonának keresztelték. Tekintve, hogy a Nádasdy Tamás nádor családjában a XV. század második és a XVI. század első felében Ferenc és Ilona nem szerepelnek, úgy látszik, hogy itt egy másik, azóta kihalt Nádasdy-családról van szó, melyszintén a Dunántúlon élt.

²⁹ Nádasdy Tamásról 1539 október 16-án kelt levelét l. az Országos Levéltár Nádasdy-levéltárában. — 1434-ből adatunk van egy másik G. Istvánról is, aki mint Batthyány Orbán hadnagya, Czibak Imre fejét veszi. Valószínűleg ugyanerről a G. Istvánról jelenti 1542-ben Esegváry Pál, Korotna kapitánya Zalayhoz: Dominus Verböczy (t. i. Imre) a turcis negociatoribus de Tolna non parvum victoriam assecutus est. Stephanus Giczy ab eisdem captus fuerat, quem Deus liberavit de manibus eorum». Országos Levéltár kisebb családi levéltárak, 8. csomó (Takáts Sándor gyűjtéséből).

³⁰ L. Nagy Iván i. m. 387. l.

³¹ A címer rövid leírását közli a Magyar nemzetségi zsebkönyv, II. köt., 229. l.

³² 1560 október 6-án kelt levele.

³³ 1560 szeptember 30-án kelt levele.

³⁴ 1566 szeptember 4-én kelt levele.

³⁵ Nagy Iván i. m. 387. l.

³⁶ G. László felesége: Szerdahelyi Tóbiás özvegye, szül. Izenyei Czakó Anna révén Hont megyében is szerez birtokot, bár lehet, hogy anyai öröksége is volt ott. 1571-ben a nyitrai megyei törvényszék előtt főbenjáró vétséggel vádolta meg feleségét. Utóbbi, hogy életét megmenthesse, — racione defensionis capitis dnæ Annæ Czakó in lite et causa per præfatum Ladislaum Gyczy dnum et maritum eiusdem — Zsófia nővérével, Ilméry Benedeknél együtt elzálogosította a hontmegyei Leze-

nyén és Újfaluban fekvő minden részjóságát 50 forintért Palásthy Benedeknek. L. Palásthy Pál: A Palásthyak II. köt., 125. és 127. l. — Nagy Iván gyermekei közt említi Ferencet, Gábort és Fruzinát, kik nyomtalanul tűntek el. László volt különben az, aki a veszprémmegyei birtokokat, köztük Gic pusztát és Cseh(i) községbeli részét elzálogosította. L. Nagy Iván i. m. 387. l.

³⁷ Nagy Iván: Lubellei és Kisfaludi Liphay-család nemzedékrendje és oklevelei. XVII. l.

³⁸ L. Horváth Mihály: Gróf Nádasdy Tamás élete. Buda, 1838. — Levelezésének egy részét kiadták Károlyi Árpád és Szalay József: Nádasdy Tamás nádor családi levelezése. 1882. — Sűrűn megemlékszik róla különböző munkáiban Takáts Sándor (Rajzok a török világból. I—IV. köt., Magyar nagyasszonyok, stb.).

³⁹ A levelekre többször hivatkozik Takáts Sándor, aki nemcsak e levelekre tett figyelmessé, hanem a maga tömördek adatával, útmutatásaival is szíves készséggel támogatott.

⁴⁰ A leveleket a kor szokása szerint íródeákokkal iratták. L. A «magyar és török íródeákok» című tanulmányt Takáts Sándor: Rajzok I. kötetében.

⁴¹ Takáts Sándor: Magyar nagyasszonyok, 1925., 12—13. l.

⁴² «Továbbá azt is írhatom te kegyelmednek, hogy mióta fogva asszonyom innet elment, azóta egy beteg leánynál több nem volt, hogy kin költ volna, az is Gichy Lénárt leánynán költ vala.» Farkas Lőrinc levele 1542 november 21-ről Sárvárról Nádasdy Tamáshoz. Közli Mályusz Elemér: A Nádasdy-levéltár magyar levelei. Levéltári közlemények, I. évf., 3—4. sz., 299. l.

⁴³ Nagy Iván i. m. X. köt., 462. l.

⁴⁴ Közli Szalay Ágoston: Négy száz magyar levél a XVI. századból. 1504—1560, Pesten, 1861, 70. l.

⁴⁵ Az egyiknek kelte 1556, a másiké 1560.

⁴⁶ «... dominus Paulus de Warda, archiepiscopus Strigoniensis, primas Hungariæ... nobis et exercitui Maiestatis Regie ex arce sua Strigoniensi omnem fidelitatem ostendit ac liberum progressum prebuit, egregiosque Franciscum Nyáry, aulicum regium et Franciscum Gyczy pro conservando regiminis sue Maiestatis in hoc regno sub honestis conditionibus ad arcem suam Strigoniensem acceptavit, eosque in capitaneos ac castellanos eiusdem arcis prefecit» etc. Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. Szerkesztették Bunyitay V., Rapaics R., Karácsonyi J., II. köt., 66. l.

⁴⁷ «... Et nunc... per captivitatem et incarcerationem totius capituli... per Franciscum Gyczy et Andream Kermendi castellanos... ipso domino archiepiscopo præsentate et id fieri mandante» etc. U. o. 83. l.

⁴⁸ «... Item. Mattas Regia mandat Martino Sidonio et Francisco Gyczy, quod manus suas excipiant de proventibus domini Strigoniensis.» U. o. 106. l.

⁴⁹ «... cum Francisco Nyáry et aïtero Francisco Gyczy, quos castellanos arcis constitueram, de custodia et conservatione arcis tale pactum firmissimo iuramento eorundem... firmiter, certis et honestis conditionibus inieram, ut arx ipsa in omnem eventum apud manus meas salva et libera remaneret... Castellani... contra

uramentum ipsorum . . . et contra promissionem, quam fecerant, me ignorante et invito ac in lecto decumbente circiter quadringenti pedites in arcem admiserunt.» U. o. 122. l.

⁵⁰ «Josepho Gyczy pro redimenda ea obligatione, quam fratri suo, quondam Francisco Gyczy dni Vilhelmus Rogendorff et Leonardus a Fels supremi capitanei regiae Mattis *rationabilibus de causis* dederant, Mattas regia solvi commisit 600 fl.» Hungr. Denkbuch, 387. köt., 23. l. 1544 nov. 25. Közös p. ü. levéltár. Takáts Sándor gyűjtéséből.

⁵¹ Nagy Iván szerint (i. m.) ez nádori adomány volt. A nádori szék akkor azonban már éveken át betöltetlen volt. Nádasdy Tamás csak 1554-ben lett nádor.

⁵² Ghyczy Pál úr adatai alapján.

⁵³ G. Józsa, a jobbára Hencz-Oszlányi-családok tulajdonát képezett szerzeménybirtokaira újabb kir. adományt nyert, melybe fölvetette második házasságából született gyermekeit is. István és Pál mostohatestvérek és utódaik közt majd 100 évre terjedő vizsály folyt emiatt. A testvérharc veszélyeztetvén az assakürthi várkastély őrzését is, 1567-ben Miksa elrendelte lerombolását, de parancsa nem hajtatott végre. Lakott része az osztály-és egyéb levelekben «Józsa kőháza» néven szerepel. A XVIII. században annyira leromlott, hogy András a XIX. század eleje körül anyagából tornyos, emeletes lakóházat épített, mely ma is a család birtokában van. A régi várkastélyból még fennmaradt egy boltíves, a falba illesztett vaskarikákkal ellátott helyiség és egy földalatti kamara, melyek 1848-ig börtönül használtattak. A várkastély a Radosna-patakkaal összekötött vizes árkokkal körülvett szigeten állott. A hajdani halasztó nyomai is megvannak. Ghyczy Pál úr szíves közlése.

⁵⁴ Adományleveleit részletesebben l. Nagy Iván i. m. 308. l. — L. még a birtokok felsorolását a Magyar nemzetségi zsebkönyvben. II. rész, 228. l.

⁵⁵ Orsz. Levéltár. Kamarai levelezések 1577. január 1. és 2. Takáts Sándor gyűjtéséből. — Kétségtelenül G. Pálnak, úgyis, mint G. György újvári kapitány unokaöccsének tisztelt neve volt Komárom megyében. Az 1537. évi III. tc. «az adófizetés módjáról» ugyanis elrendelte, hogy «minden egyes vármegyében választandó az előkelőbbek közül két nemes, akiknek hűsége és becsületessége mindenki előtt ismeretes».

⁵⁶ L. 1594 február 24-én feleségéhez intézett levelét. (Thurzó György levelei nejéhez. I. köt., 57. l.)

⁵⁷ 1552-ben Nádasdnyak 48 familiárisa volt, akik fejenként 3—8 lóval szolgáltak. Kívülök még 20 lovas ifjú is szolgált 1—4 lóval és 16 ifjú ló nélkül. Orsz. Levélt. Nádasdy-számadások, C. Fasc. Takáts S. gyűjtéséből.

⁵⁸ 1556 június 28-án kelt levele.

⁵⁹ «. . . cum constet V. Spect. ac Magn. Dom. nos penitus per Turcas e patria nostra expulsos omnibusque nostris privatos» etc. G. György 1560-ban Nádasdy Tamáshoz intézett leveléből.

⁶⁰ «. . . énnekem, tudja nagyságod, hogy semmim nincsen. Az, mim vagyok is, mind nagyságodtól vagyok.» G. Farkas 1560 július 22-én kelt, Nádasdyhoz intézett leveléből.

⁶¹ 1552 júliusi levele szerint.

⁶² Nádasdy Anna 1553 augusztus 16-iki levelét közli Károlyi Á. és Szalay J. i. m. 155. l. — Sennyey Ferenc levelét 1554 július 19-ről — «G. György a parancshoz képest vett két karmazsín bőrt és a kisasszonynak egy kis cipellest» stb. — közli Szalay Á. i. m. 131. l.

⁶³ Orsz. Levéltár, Nádasdy-levéltár. Takáts S. gyűjtéséből.

⁶⁴ A címerbővítő, ünnepélyes formában, epistolaris stílusban kiállított oklevél elsősorban Györgyhoz van intézve, akit ezzel Oláh Miklós érsek akart megjutalmazni. A személyére és a családra vonatkozó adatokat György adta elő a kancellárián. Az adatok pontatlan-sága az akkori időkben könnyen megérthető.

⁶⁵ A magyar gyalogság megalakulása. 1908, 78. és köv. l., 250. és köv. l. — Szegény magyarok. 1927, 14. és köv. l. — Régi magyar kapitányok és generálisok. II. kiadás, 1928, 90., 92., 99. l. és másutt.

⁶⁶ 1553 július 13-án kelt levele.

⁶⁷ 1556 június 28-án kelt levele Semptéről. Báthory András orsz. főkapitánynak ugyanis az 1547 évi XIX. tc. szerint állandóan Egerben, Nyitrán vagy Semptén kellett laknia.

⁶⁸ A XVII. század első évtizedeiben a ráánkmaradt kimutatások szerint e várnak volt legnagyobb őrsége. Jóval több katonája volt például, mint a szintén nagyfontosságú Győrnek vagy Komáromnak. A kimutatásokat közli Takáts: A magyar gyalogság megalakulása című művében, 283. és köv. l.

⁶⁹ 1557 július 31-iki levele.

⁷⁰ 1557 szeptember 13-iki levele.

⁷¹ 1557 szeptember 19-iki levele.

⁷² Több budai basának íródeákja és titkárja, egyúttal I. Ferdinánd kémje a basák mellett, aki sok jó szolgálatot tett a magyarságnak. L. Takáts: Rajzok a török világból. I., 74., 75. és II., 180., 183. lapok.

⁷³ 1557 november 4-iki levele.

⁷⁴ Nádasdy Anna levele Nádasdy Tamáshoz 1554. «Gyczy György uram jött vala ide, emlékezőm neki az Baradics magas leányáról, hogy azt értem, hogy tiszt ember és jószága is vagy, ha neki tetszenejék és Kd. akarnája, jó volna elvenni. Azt mondá, hogy . . . volt immár egynéhány felől emlékezet neki, de még egy sem tetszett neki úgy, mint ez. Ha Kdnek tetszenejék, mondám neki, hogy megírom Kdnek. Azt mondá, hogy bár megírom Kdnek és én tőlem vár, hogy Kd mi választ teszen ez dologról.» Közli Károlyi Á. és Szalay J. i. m. 156. l.

⁷⁵ 1560 január 9-iki levele.

⁷⁶ 1560 október 6-iki levele.

⁷⁷ 1561 március 21-iki levele.

⁷⁸ L. Magyar Történelmi Emlékek. II. osztály: Írók. 25—26. kötet. Verancsics Antal vegyes levelei.

⁷⁹ 1562-ben ő vezette Oláh Miklós esztergomi érsek hadait Balassa János segítségére. L. Istvánffy Miklós: Magyarország története 1490—1606. Fordította: Vido-vich György, 470. l.

⁸⁰ Magyar Történelmi Emlékek. II. oszt., 25. köt., 73—74. l.

⁸¹ Takáts—Eckhart—Szekfü: A budai basák magyar nyelvű levelezése. I. köt., 39. l.

⁸² Magyar Történelmi Emlékek, II. oszt., 26. köt., 13—14. l.

⁸³ 1558 június 20. Volt közös p. ü. levéltár 14,344. fasc. Takáts S. gyűjtéséből.

⁸⁴ 1568. U. onnan. Takáts S. gyűjtéséből. — G. György kapitánynak egy 1569 január 1-én kelt kimutatás szerint 12 lóval egy évre 288 forint fizetése és még külön 200 forint évi zsoldja volt. (Solutio dominorum familiarium S. Cæs. Mat. in Arce Újvár officialium) etc. Orsz. Levéltár. Lymbus, III. sor., 3. fasc. Takáts S. gyűjtéséből.)

⁸⁵ Közli Takáts: A magyar gyalogság megalakulása. 25. l.

⁸⁶ Volt közös pénzügyi levéltár. Hung. 14,364. fasc., Takáts S. gyűjtéséből.

⁸⁷ Országos Levéltár. Kamarai levelezések. Takáts S. gyűjtéséből.

⁸⁸ Egyidejűleg az ő utolsó éveivel szerepel egy másik G. György is, aki 1574-ben gyalogos vajda Kanizsán. (Volt közös pénzügyi levéltár. 14,363. fasc. Verzeichniss der Weideschaften, wie viel Fussknecht unter jedwedern in Canisa gelegen, etc. Takáts S. gyűjtéséből.) Tekintve, hogy a gyalogos szolgálat nem volt oly előkelő az akkori felfogás szerint, ez a G. György a Ghyczyek kevésbé tekintélyes ágából származhatott — talán a G. Bernát fia volt — és semmiesetre sem azonos G. Józsa hasonló-névű unokájával, ki 1611-ben Assakürtön húnyt el s kinek feleségétől, illetve özvegyétől, szül. Révay Erzsébettől az 1596 és 1622 közt eltelt 26 évből 11 levelet tett közzé Deák Farkas. (Magyar hölgyek levelei 1515—1709. Budapest, 1879.)

⁸⁹ 1556 november 18. — Ugyanez évből Byk Ágoston levele a G. Farkas jelenlétében folyt kémvallatásról, közölve Szalay Á. i. m. 187. l. — 1557-ből két és 1559-ből egy levele maradt. Országos Levéltár, Nádasdy-levéltár.

⁹⁰ Solutio equitum familiarium domini palatini in Rábaköz sub Christ. Nádasdy. Országos Levéltár: Nádasdy-számadások, C. fasc. Takáts S. gyűjtése.

⁹¹ Acta comitalia regni Croatia, Dalmatie, Slavoniae. Zágráb, 1916, III. köt., 43. l.

⁹² U. o. 21. l.

⁹³ «Az uram jószágának töröktől annyira bántások nincsen, mint az, ki itt az ország fizetésén vagyon Bán uram népe, Alapi uram népe... Ha uramtól énnekem tanúságom (utasítás) volna róla, bizon az uram jószágát ilyen igen nem pusztítanak» stb. G. Farkas Csányi Ákosnak 1559. Közölve Szalay Á. i. m. 354. l.

⁹⁴ Anno 1564. Ztenychnyak várában való instrukció vagy tanulság Giczy Farkas uramnak. Őtöle függnek a szolgák mind jargaló szolgákkal, kapunállókka. Azután az törvény jövedelemnek beszolgáltatására asszonyom kezeirása alatt való lajstrom szerint — gondot viseljen». Idézendőnek tartjuk még az utasítás következő sorait: «Az szegény ember, ki birságon marad, meg ne nyomoríttassék, sőt ha valaki oly szegény volna, megengedje neki és lajstrom legyen mindarról, kin mit

vesznek és kinek mit engednek nevenkint.» Országos Levéltár. Nádasdy-számadások E. fasc.

⁹⁵ Acta comitalia, stb. 515. l.

⁹⁶ 1560 március 12-én kelt levele.

⁹⁷ Több levele.

⁹⁸ «Mert itt semmiből ember inkább pénzt nem takarhat, mint az borból. Mert itt főkereskedés az bor.» 1560 december 21-iki levele.

⁹⁹ 1560 március 12-iki levele.

¹⁰⁰ L. Takáts: Rajzok stb. III. kötetében «Kertészkedés a török világban» című fejezetet.

¹⁰¹ 1560 december 21-én és 1561 október 5-én kelt leveleiből.

¹⁰² 1562 február 8-iki levele.

¹⁰³ 1567 márciusban kelt levele. Pomagránát = gránátalma, barlica = barilée = bödön, tonna = hordó, habarnica = polypus, sepia. M. Nyelvtört. Szótár.

¹⁰⁴ 1561. Szt Margit asszony-nap estéjén kelt levele.

¹⁰⁵ 1562 február 8-án kelt levele.

¹⁰⁶ 1561 augusztus 8-iki, 1563 nov. 29-iki levele.

¹⁰⁷ 1561 húsvét után való kedden írott levele. Szegedés = oldalfajás, nyilallás. M. Nyelvtört. Szótár.

¹⁰⁸ L. Takáts: A magyar gyalogság megalakulása. 113—131. l.

¹⁰⁹ 1561 május 25-iki és augusztus 8-iki levelében és másutt is.

¹¹⁰ Ez az epizód nem azonos Novi 1565. évi elfoglalásával, mikor szintén Deli volt a vár parancsnoka. L. Istvánffy i. m. 511. l.

¹¹¹ Auersperg Herbart krajnai főkapitány elesett 1575-ben Budacski mellett. Istvánffy szerint gyávaságig óvatos vezér volt, kinek szemeláttára foglalta el az övével egyenlő haderővel Musztafa basa a Bakics Tamástól hősiegven védett Krupa várát, sőt «karabélyt ragadva», azt is megakadályozta, hogy Frangepán gróf, Farkas Péter és G. Farkas csapataikkal az ostromlottaknak segítséget vigyenek. I. m. U. o. — l. még Szalay L.: Magyarország története. IV. köt., 361. l.

¹¹² Zluny vagy szluini Frangepán Ferenc 1567—1672 közt horvát bán.

¹¹³ 1560 június 11., 1562 április 1., május 3-iki, 1569. évből kelt levelei.

¹¹⁴ 1561 október 5-iki levele.

¹¹⁵ 1561 húsvét után való kedden és 1561 augusztus 8-án Nádasdyhoz és külön Csányihoz küldött levelei.

¹¹⁶ Egyedül az 1566 augusztus 16-iki országgyűlésről közöl annyit, hogy a zágrábi káptalan birtokait tizedfizetésre kötelezte. 146. l.

¹¹⁷ Acta comitalia regni Croatiae etc. III. köt., 170., 174. l.

¹¹⁸ U. o. 217., 334., 352. lapok. L. még a 277. és 323. lapokat. 1572. augusztus 10-én G. Farkas és társai Erdődy Péter özvegye, Alapy Borbála ellen az országgyűlésnél panaszt emelnek birtokháborítás miatt. 353. l. 1573 december 30-án G. Farkas özvegye megismétli a panaszt. U. o. 395. l.

¹¹⁹ Erről a Fekete Lukácsról írja 1561-ben Csányi Ákosnak: «Azt hiszem, hogy az az porkoláb ráklábon jó, mert immár esztendeje vagy, hogy irok uramnak

felőle . . . Ennyi időtől fogva, ha szinte Konstantinápoly-nál lett volna is, eljöhett volna. Itt szükség volna, ha többen volnának is, mert kegyelmed tudja, hogy ez országban magyar nemzetnek többnek háza (t. i. vára) nincsen, csak az, mi kegyelmes urunknak.»

¹²⁰ Országos Levéltár, Nádasdy-levéltár.

¹²¹ 1572-ben nagy parasztlázadás volt a Kulpa és Száva közt a földesurak ellen, melyet a nemesség csak nagynehezen tudott elfojtani. Ha azonban ez alkalommal esett volna el, Istvánffy bizonyára névszerint is megemlékezett volna róla. A lázadást l. i. m. 589. és kk. l.

¹²² Nagy Iván i. m.

¹²³ Kővári László: Erdély nevezetesebb családai. 270. l.

¹²⁴ Kővári László vette észre először, hogy az oklevelek Giczit, a történészek pedig, mint Miles és Bethlen Farkas, Géczit írtak. (Erdély történelme. IV. köt., 42. lapon a jegyzetben.) Maga G. János Győczy-nek írta ránk maradt leveleiben és kormányzói aláírásaiban is a nevét. A hangzó-változás oka valószínűleg egyfelől az, hogy az erdélyi fejedelemséghez tartozott Szatmár megyében már akkor ismert volt Nagy- és Kisgéc falu, holott a veszprémmegyei Gicről senki sem tudott, másfelől az «i» és «e» hangoknak sűrű felcserélése az ország több részében, így Erdélyben is. Ghyczy Pál úr szíves közlése szerint Komárom- és Nyitra megyében a népmá is Géczy-nek hívja a családot.

¹²⁵ Szalay László: Magyarország története. IV. köt., 405., 407., 413. l. Géczy-nek nevezve. — Szalay József—Baróti Lajos: A magyar nemzet története, III. köt., 135. és köv. lapokon Ghyczyről írnak, úgyszintén Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története. V. köt., 463. l. — Ellenben Géczy Jánosról ír Szekfü Gyula: Bethlen Gábor c. munkájában. 49. l.

¹²⁶ Budai Ferenc: Magyarország polgári históriájára való lexikon. II. köt., 1805., 127. lapon *Géczy*-nek írva, az 1866-ban megjelent II. kiadásban II., 64. l. Géczy. — A Közhasznú Ismeretek Tárában (V. köt., 277. l.) Géczy. Az Egyetemes Magyar Encyclopaedia-ban (VIII. köt., 594. hasáb) Géczy. A Magyar Lexikon-ban (VIII. köt., 135. l.) Géczy. A Pallas és a Révai Nagy-Lexikoná-ban (VIII. köt., 14. l. illetve VIII. köt., 525. l.) Giczty.

¹²⁷ Approb. Const. II. r., VIII. cikk, 1. §.

¹²⁸ Részletesen felsorolja őket Jakab Elek idézett értekezése, 8—12. l., melyet Ghyczy Kálmán felkérésére írt meg.

¹²⁹ I. m. IV. 393. l.

¹³⁰ 1558 április 28-án kelt levele. — A kapui ifjak fizetése 1558-ból G. János 4 lóval. Takáts Sándor gyűjtéséből.

¹³¹ G. György levele 1560-ból.

¹³² Levele Nádasdyhoz 1561-ből: «Az horvátok között gazdag nevem volt, mert az nagyságod ajándékától megválván, ott jobb ajándék nem volt, mint akit uram önagysága nekem adott.» Továbbá G. Farkas levele 1561 január 26.

¹³³ Lustratio equitum levis armaturae in Gyulensi praesidio etc. 8. maj. 1564. Ladislaus Kerechenyi habet ordinem ad equites viginti. — Sub capitaneatu Pauli

Beke . . . Joannes Gyczy . . . equites 26. Takáts S. gyűjtéséből.

¹³⁴ Istvánffy i. m. 518. l. — L. még Karácsonyi J.: Békés-vármegye története. I. köt., 147. l. Hogy G. János továbbra is levelezett Csányi Ákossal, annak bizottsága Orosztony Péternek 1565 szeptember 8-án kelt, Csányi Ákoshoz intézett levele. Közli Komáromy András: Magyar levelek a XVI. századból. Történelmi Tár 1909. évf., 222. l.

¹³⁵ Karácsonyi szerint augusztus 3. U. o. 172. l.

¹³⁶ Istvánffy i. m. 532. l.

¹³⁷ U. o. 533. l.

¹³⁸ U. o. — Bethlen Farkas: Historia de rebus Transsylvanicis. Editio secunda. II. köt., 143. l.

¹³⁹ Istvánffy i. m. 628. l. — Budai: Magyarország polg. históriájára való lexikon i. h. — Nagy Iván i. m. — Jakab Elek i. m. 26. l.

¹⁴⁰ Kétségtelenül sztenisnyáki tartózkodására vonatkozik a jezsuiták megjegyzése róla: «Joannes Getius, homo Dalmata».

Epistolae et acta jesuitarum Transylvaniae temporibus principum Báthory. Collegit et edidit Andreas Veress. Vol. II., p. 255.

¹⁴¹ Nagy Iván i. m. 393. l.

¹⁴² Takáts Sándor: Régi magyar kapitányok. II. kiadás, 287. l.

¹⁴³ L. Veress Endre: Berzeviczy Márton. Magyar Tört. Életr. XXVII. évf., 1—2.

¹⁴⁴ Bethlen Farkas i. m. II. köt., 455. l.

¹⁴⁵ Bethlen Farkas i. m. II. köt., 480. l.

¹⁴⁶ Takáts i. m. 380. l.

¹⁴⁷ Szabó Károly: Székely oklevéltár II. köt., 251. l.

¹⁴⁸ Jakab Elek i. m. 12. l.—Az erdélyi fejedelmek részéről neki adományozott többi birtokot felsorolja Nagy Iván i. m. 393. l. — Az adományozás az 1565 január 22-ére Kolozsvárra hirdetett országgyűlés törvénycikkei alapján történt. «Az kik pedig az más párton szolgák volnának és most oda vagnak, ez articulusoknak adásának napjától számlálván, negyven napra tartoznak ide az ő felsége hívségére jószágok mellé haza jönni, és valakik meg nem jönének negyven nap után, ő felsége jószágokat szabadon eldonálhassa, valakinek akarja.» (Erdélyi országgyűlési emlékek. II. köt., 289. l. és Erdélyország történeti tára. Kiadják gróf Kemény József és Nagyajtai Kovács István. I. köt., 57. l.)

¹⁴⁹ «. . . octo probos viros et nobiles personas». Szabó Károly: Székely oklevéltár. III. köt., 348. l.

¹⁵⁰ Kővári: Erdély történelme. IV. köt., 22. l.

¹⁵¹ I. m. II. köt., 316. l.

¹⁵² Önagysága Báthory Kristóf pedig kapitányát, Géczy Jánost Erdélybe bocsátotta minden hadával a vajda (Báthory István) mellé — írja Gálfi János rabóságában készített önéletrajzában. L. Erdélyország történeti tára stb., I. köt., 79. l. — Az ütközet után egy hónappal Gyulafehérvárról kelt levelében ajánlja Ghyczy Pázmány Gáspárt «Bihar-vármegyéből egy jó főnemes rendből való ifjú legényt» Batthyány Boldizsárnak, «látásnak, hallásnak és tanulásnak okáért». Közli Takáts Sándor: Rajzok stb. I. köt., 13. l.

¹⁵³ Erdélyi országgyűlési emlékek. III. köt., 15. l. — Bethlen F. i. m. II. köt., 433. l.

¹⁵⁴ A váradi főkapitányságról írja Szamosközy: «qua quidem provincia nullum e Transilvanis muneribus est vel negociosioris, curationis vel honoratoris majorisque dignitatis». Rerum Ungaricarum Liber III. (Magyar Tört. Eml. II. oszt., 21. köt., 126. l.)

¹⁵⁵ Erdélyi országgyűlési emlékek. III. köt., 30. l. Egy 1578-ból való levelében meleg hangon ajánlja Ghyczy Geszty Ferenc veszprémi kapitánynak Sibrik Pált, «egy ifjú legényt», ki «három lóval szolgálja kegyelmedet az kegyelmed több jámbor szolgálói között». (Körmen-di levéltár. Missil. Takáts S. gyűjtéséből.)

¹⁵⁶ Possevino Antonio S. J. írja 1584-ben, hogy Várad kapitánya jól megerősített várban lakik, kinek 800 lovas- és ugyanannyi gyalogos-katonája van. Ezek folyton csatákat vívnak a törökkel és a császáriakkal. Transilvania. Kiadta Veress Endre. 54. l.

¹⁵⁷ Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. köt., 66. l. — Ghyczynek Baldagi Octavio olasz építészről tett dicsé-
nyilatkozatát l. Acta Publica Transylvaniae 1583—1594 az Országos Levéltárban.

¹⁵⁸ Erdélyi országgyűlési emlékek. III. köt., 42., 48. l.

¹⁵⁹ U. o. 48., 49., 56. l.

¹⁶⁰ U. o. 62. l. — L. még Báthory István levelét a kormányzókhöz, Acta Publ. Transylvaniae.

¹⁶¹ Gyulaffy Lestár Króniká-ja Kultsár István kiadásában. 52. l.

¹⁶² A latin nyelven írott hosszú kinevezési okmányt egész terjedelmében közli Rumi: Monumenta Ungarica stb. III. köt., 285. l. és kk., továbbá javított szövegben Jakab Elek i. m. 57. l. és kk. — Főbb rendelkezései a következők: Mivel Erdély «összes rendjeinek és nemzeteinek ünnepélyes követsége» kérte, hogy míg az unoka-
öccse eléri az uralkodáshoz alkalmas kort, «az ország gondját és kormányzását egy az igazságosság, hűség, okosság és katonai ismeretek tekintetében is kiváló férfúra» bizza és mivel «méltóságos (magnificus) [a «nagyságos» t. i. a fejedelem címe volt] Giczi Jánost, kinek becsületességéről, hűségéről és feddhetetlenségéről és más érdemeiről» meg van győződve, erre alkalmasnak véli, rábizza egész Erdély kormányzását. Mindenekelőtt megadja neki Erdélyország kormányzója nevét és címét. Ráruhazza mindazon ügyek teljességét, melyek a fejedelem hasznára, dízére, tisztességére és jólétének előmozdítására szolgálnak. Ez okból legyen lakása Gyulafehérvárt, magának a fejedelemnek várában vagy udvarában. A szükséghez képest hívhassa össze a tanácsosokat, tarthasson országos és részleges gyűléseket, törvényszékeket. Alája rendeli Erdély minden rendű és rangú polgári és katonai (civiles et militares) méltóságait, karait és rendeit. Teljhatalmat ad neki, hogy szükség esetén ne csak zsoldos katonákat, hanem a karok és rendek közül is kellő számú lovas és gyalogost gyűjtsön egybe. Tartson 600 bátor és érdemes katonát havi zsold mellett. A fejedelem mellett pedig tartson oly embereket, akik előtte jó példával járnak elől. A kincstárra szállott jószágok eladományozásában a régi vajdai hatáskör illesse. Ehhez képest adományozhasson birto-

kot 32 jobbágytelekig, továbbá nemességet, primipilátust a fejedelem nevében, kinek nevét a szokott helyre maga sajátkezűleg írja alá. Az ily iratokat megfelelő helyen a kancellár is írja alá.

Mindössze a rendkívül fontos, szokatlan és kényes ügyekben tartotta fenn magának a döntést és azt kötötte ki, hogy Várad és Karánsebes parancsnokait csak az ő előzetes beleegyezésével cserélhesse ki.

Végül meghagyta minden alattvalójának, hogy a kormányzó hatalmát (authoritatem), mint a fejedelmét, tiszteljék, parancsait teljesítsék s hitükkel és kötelességükkel semmi ellenkezőt ne cselekedjenek.

¹⁶³ A kormányzói esküben megfogadta, hogy hű lesz Báthory Zsigmondhoz, Erdélyország vajdájához, az országhoz, hogy a fejedelem és az ország javára, hasznára és megmaradására fog igyekezni, hogy az 1571. évi kolozsvári és későbbi vallásügyi országgyűlési végzések szerint minden rendet megtart vallásában, minden rendet és nemzetet megőriz régi szabadságaiban és jogaiban, igaz törvényt szolgáltat az írott és a szokásjogi törvények szerint a jogaikat keresőknek személyválogatás nélkül, a törvény útján kívül senkit meg nem támad, sem mások által megtámadni nem enged. — Az eskü teljes szövegét közli Jakab Elek i. m. 61. l.

¹⁶⁴ A. Báthory Zsigmond neve alatt 1587 december 28-án kiadott rendelet a vásárhelyi iskolának az erdélyi dézsmából évenként járó 150 forinthez még 100 forintot utalt ki a tanulóifjúság segélyezésére. Koncz József: A marosvásárhelyi evang.-református kollégium története. Marosvásárhely, 1896, 5. l.

¹⁶⁵ «Ha pedig az Erdélyi vajdát iffiuságáért nem választhatnák, vannak idősebb atyafiai is István királynak, kik mind idők szerint, s mind pedig azon okokért illendők és méltók az királyságra.» Ghyczy utasítása a Lengyelországba küldendő Óváry Deák Istvánnak 1587 február 22-én. Acta Publica Transylvaniae 1583—1594.

¹⁶⁶ Erdélyi országgyűlési emlékek. III. köt., 72. l.

¹⁶⁷ U. o. 75—76. l.

¹⁶⁸ U. o. 77. l.

¹⁶⁹ U. o. 213. l.

¹⁷⁰ «1586. Indultunk ki az fejedelemmel és gubernator urammal Fejérvárról az halál előtt Prásmárra penultima Junii, ott váltig késénnk.» Gyulaffy Lestár tört. maradványai. Közli Szilágyi Sándor. Történelmi Tár. 1893. évf., 123. l.

¹⁷¹ «Giulianum, Ghisium (Gyulai Pált és Ghyczyt) totamque illam erutilorum manum Aulæ lumina... imprimis procancellarium (Kovacsóczy) plurimum jubeo salvare. Bruti Opera varia selecta etc. Lib. V. Berolini 1690., 308. l. Idézi Jakab E. i. m. 9. l.

¹⁷² Magyar Történelmi Emlékek. II. oszt., 12. köt. Brutus Magyar Históriajához Toldy Ferenc előszava. LIX. l. — L. még Engel, Johann Christian: Geschichte des ungarischen Reichs. IV. Teil, Seite 241.

¹⁷³ Erdélyi országgyűlési emlékek. III. köt., 78—79. l.

¹⁷⁴ «Magnificus Dn. Getzei, Regni Gubernator... cum principe solus relictus, his cum adfatus est verbis: valde diligenter hic tibi, Illustr. Princeps, deliberandum

quid factu opus sit: Regnum secus non vult, quam ut a te dimittas Jesuitas, sin minus fortasse de alio erunt solliciti. Regnum potius inveniet principem, quam tu regnum. Hic quid faceret princeps? Cogitur, si regnum vult retinere, in postulata Dnn. regnicolarum condescendere.» Trausch: Chronicon Fuchsio—Lupino—Oltardinum, sive annales Hungarici et Transsilvanici. Coronæ (Brassó) 1847. I. köt., 81. l. jegyz.

¹⁷⁵ Erdélyi országgyűlési emlékek. III. köt., 90. l.

¹⁷⁶ U. o. i. h. — Gyulaffy Lestár Krónikája, Kultsár István kiadásában. 53. l.

¹⁷⁷ U. o. 237. l.

¹⁷⁸ U. o. 98. l.

¹⁷⁹ «Országunkban az elmúlt esztendőkbén előszer nagy drágaság volt s azután döghalál, ki miatt az föld itt most is nagy pusztaságban, szegénységben vagyon.» Rác Péter portai követnek 1587 március 8-án adott utasítás. Acta Publica Transylvaniae 1583—1594.

¹⁸⁰ «Géczi János hagyott a kincstárban 42,000 aranyat és 2000 tallért és 13,000 aprópénzt» stb. Gyulaffy Lestár Krónikája, Kultsár István kiadásában. 53. l. — Ilyenformán emlékszik meg az összegről egy névtelen följegyzés is. Közli a Történelmi Tár 1893. évf., 185. l. — Bethlen Farkas Simigianus után 200,000 magyar forintot és sok arany-, ezüstedényt említ, i. m. II. köt., 564. l. L. még Erdélyi országgyűlési emlékek, III. köt., 277. l.

¹⁸¹ Possevino, Antonio S. J.: Transylvania (1584). Kiadta Veres Endre. 54. l. — L. még Fraknoi: Egy jezsuita diplomata hazánkban. Kath. Szemle 1902. évi szeptemberi füzet, 606. l. — Leleszi János és Wujek Jakab jezsuiták levelei szerint református volt. — Epistolæ et acta jesuitarum Transylvaniae temporibus principum Báthory (1571—1613). Collegit et edidit Andreas Veress. II. köt., 175. és 233. l.

¹⁸² Acta Publica Transylvaniae 1583—1594.

¹⁸³ Gyulaffy Krónikája. 52. l.

¹⁸⁴ U. o. 53. l.

¹⁸⁵ Gyulaffy följegyzései. Magyar Történelmi Emlékek, II. oszt. Írók. 31. köt., 23. l.

¹⁸⁶ Kővári László: Erdély régiségei. 234. l.

¹⁸⁷ Megemlékszik róla Báthory István országbíró 1590. évi május 9-én kelt és Kassa városához intézett rendelete. L. Gróf Károlyi-család oklevéltára, III. köt., 475. l.

¹⁸⁸ Kiemeljük kortársai közül a jezsuiták jelentéseit, pl. Campani provinciális így ír róla Aquaviva generálisnak 1585 december 1-én Kolozsvárról: «in politicis utcumque bene prospectum est regimini principatus novo hoc Gubernatore». L. Epistolæ et acta jesuitarum Transylvaniae. Kiadta Veress Endre. II. köt., 145. l. — Possevino pedig ezt jegyzi fel róla: «Or il capitano ultimamente era Giovanni Géczi, huom nobile et dotato di alcune buone qualità, però non cattolico». Transylvania, 54. l.

Megemléltjük Gyulai Pál fejedelmi biztosnak 1585. évben a Sibrik György váradi kapitány beiktatása alkalmából szép latinsággal írott hosszú levelét (közli: Bethlen F. i. m. VI. köt., 481—502. l.), amelyet később is felolvastak az új váradi kapitányok beiktatásán, míg

csak Várad nem került török kézre. — Nagy elismeréssel ír róla Istvánffy i. m. 628., 652. l., Szamosközy (magna virtutis et dignitatis homo) M. Tört. Eml. II. oszt., XXI. köt., 46. l., a Trausch által kiadott Chronicon Fuchsio—Lupino—Oltardinum (vir gravis, severus et justus). I. köt., 73. l. úgyszintén Bethlen Farkas i. m. II. köt., 563. l. Végül Szalárdi János Siralmas magyar Krónikája («dícséretes jó gubernátor»), 17. l. Kiadta báró Kemény Zsigmond. Pest, 1853. (Újabb Nemzeti Könyvtár, II. folyam.) Bojthi Gáspár «vir fortissimus»-nak nevezi. De rebus gestis magni Gabrieli Bethlen. Edidit J. C. Engel. Viennæ, 1809., 243. l.

Az újabb történetírók közül Kővári László i. m. IV. köt., 43., 44. l., Jakab Elek i. m. 51. l., Szilágyi Sándor: az Erdélyi országgyűlési emlékek. III. köt., 62., 68. l.

Mindössze két olyan adat van, mely, ha a valóságnak megfelelné, némileg kedvezőtlen fényt vetne Ghycyre. Az egyik a Géczi-várról a nép ajkán élő hagyomány «a rettegett híru» várúrról (Kővári: Erdély régiségei. 172. l.), aki engedetlen szeretőit egy sziklamélyedésbe zárta (Jakab E. i. m. 17. l.). A történeti igazság az, hogy az a gonosz várúr Balassa Menyhért volt, korának egyik legkegyetlenebb és legféltelenebb alakja, kitől elpártolása után 1562-ben foglalták el János Zsigmond csapatai a várat, melyet romjaiból Ghyczy építtetett több újra. Így lett Léta Géczi-várrá s így kapcsolta össze a nép képzelete a Balassa kicsapongásairól élt hagyományokat a vár későbbi urának nevével, aki már közeljárt a 40. évhez, mikor Erdélybe került s minden feljegyzés szerint puritán, talpig becsületes, igazságos ember volt.

A másik a jezsuiták vádja, hogy Ghyczy esküszegést követett el, amikor hozzájárult a jezsuiták kiűzéséhez, amiért nagy lelkifurdalások közt «teterrimam animam exhalavit». (Erdélyi országgyűlési emlékek. III. köt., 257. l. és Jakab E. i. m. 49. l.) Ezzel szemben a valóság az, hogy a jezsuiták kiűzését az országgyűlés nagy többsége határozta el, amelyet Ghyczy, aki nem szeretett ugyan a jezsuitákat, de igazságos volt hozzájuk (... Gubernator regni et magister curiæ... licet religione a nobis dissentiant... nobis fidunt et longe maiori, quam Rege viro nos benevolentia complectuntur», írja Thományi Mátyás S. J. Aquaviva generálisnak 1587 február 15-én. Epistolæ et acta etc. II. köt., 209. l.), ha akarta volna, sem tudta volna megakadályozni, amint nem sikerült megakadályoznia a fejedelem nagykorúsítását sem. Ezért igaztalan vele szemben az esküszegés vádja. A lelkiismeretfurdalás is mese, amelyről az első jelentés «fertur» — azt beszélik — ígét használja, a Ghyczy mellett volt pap azonban erről mitsem tud. (L. Epistolæ et acta etc. II. köt., 255. l., továbbá Jakab E. i. m. 49. l.)

¹⁸⁹ Trausch i. m. I. köt., 81. l. a jegyzetben. (Curius Dentatus Manius háromszor is konzul, a becsületesség és önzetlenség mintaképe. Camillus pedig Veji, a gallok, kelták, volszkusok, etruszkok legyőzője, amiért pater patriæ-nak és Róma második megalapítójának is nevezték.)

¹⁹⁰ Acta Transylvaniae. 5. Fasc., 41. sz., 1594., az Orsz. Levéltárban. — Nagy Iván i. m. IV. köt., 395. l.

¹⁹¹ V. ö. Szolnok-Doboka vármegye monografiája II. köt., 90. l.

¹⁹² Ez a sógorság magyarázza meg azt a baráti hangot, mellyel Thurzó György ír 1594 február 24-én kelt levelében Ghyczy Pálról, aki G. Ferencnek unokatestvére volt. (L. az 56. sz. jegyzetet.)

¹⁹³ Nagy Iván i. m. IV. köt., 394. l.

¹⁹⁴ Erdélyi országgyűlési emlékek. III. köt., 83. l.

¹⁹⁵ U. o. 89. l. — Ugyanők hozták át a fejedelemtől december 21-én az elkészített törvénycikket és az esküformát. (U. o. 94. l.)

¹⁹⁶ Szamosközy Történeti maradványai szerint az egrü mezőn az erdélyiek közül elesettek közt volt Giczi Ferenc is, «az Giczi János gubernator öccse». (Tört. Tár 1889. évf., 65. l.) — Gyulaffy Krónikája szintén a Báthory Zsigmond bizalmas tanácsosai közt sorolja fel G. Ferencet. A törökkel szakító politikájukat «bolond, vérszopó ebek cselekedetének» nevezi, «amely után ők is mind porban elveszének és minket is elvesztének úgy, hogy az egész országot pusztaságra hozák.» (Kultsár kiadása. 71., 76. és főleg 78. l.) Kövári szerint G. Ferenc a mezőkeresztesi csatában esett el 1596 október 26-án. I. m. IV. köt., 69. l.

¹⁹⁷ Jakab E. i. m. 15. l. — Nagy Iván a G. Ferenc halálát tévesen 1614 utáni időre teszi. I. m. 395. l.

¹⁹⁸ Jakab E. i. m. 15. l. — Nagy Iván i. m. 394. l.

¹⁹⁹ Gyulaffy Lestár feljegyzései. Magyar Történelmi Emlékek. II. osz., XXXI. köt., 21. l.

²⁰⁰ Nagy I. i. m. 395. l. — Jakab E. i. m. 15. l. — Szolnok-Doboka vármegye monografiája. IV. kötet, 389. l.

²⁰¹ Szamosközy István Történeti maradványai. II. köt., Magyar Történelmi Emlékek. II. osz., XXVIII. köt., 145. l. — Bihar megyei birtokait 1599-ből felsorolja Lukinich Imre: Erdély területi változásai a török hódítás korában. 148. l. (E birtokok 1604-ben is az ő nevében voltak. U. o. 345. l.)

²⁰² Egy 1601 február 3-áról szóló krónikai följegyzés szerint «megfogták országul Sennyei Pongrácot, Kornis Gáspárt, Bodoni Istvánt, Giczi Pétert . . . azért, hogy Mihály vajdával egyetértettek volna Erdélybe bejövésével.» A Hevenessy-gyűjteményből idézi Jakab E. i. m. 9. l.

²⁰³ Ungnad és Székely császári biztosok jelentik 1600 április 9-én Gyulafehérvárról, hogy Giczi Pétert, «a kormányzó fiát» (!) a vajda Dévára tömlöcbe vitette, mert valami adománynál . . . olyan fenyegetést tett, hogy nemsokára másféle donationalisok lesznek kiállítva. — Regesták Mihály vajda történetéhez. Közl. Szádeczky Lajos. Tört. Tár 1884, 259. l. L. még u. o. a 266. és 640. lapokat.

²⁰⁴ Szamosközy i. m. Magyar Tört. Eml. II. osz., XXIX. köt., 296. l. Szamosközy szerint mikor G. Péter, kitől a Basta által Dévára összehívott országgyűlésre mentében vallon katonák kocsikon magával vitt értékes holmiit elrabolták, utóbbinál panaszt emelt, az rablásait ismerve, egykedvűen vette a dolgot tudomásul. U. o.

²⁰⁵ «Sákában», — ma Zsáka, biharvármegyei köz-

ség — melyről G. Péter Sákai G. Péter-nek nevezte magát, «az asszony, Giczi Péterné nem akarja volt, hogy beszálljon Bocskay, de Nagy Ferenc persvadeálta az asszonynak és így bocsáták be». Gyulaffy i. m. Magyar Tört. Eml. II. osz., XXXI. köt., 31. l. — «1604. meghalt 'Sákán Gitz Péter természetes halállal». Tört. Tár VII. kötet. Mikó feljegyzései szerint.

²⁰⁶ Nagy Iván i. m. 395. l. G. György hol Farnasról, hol Ablanckürtről írta előnevét. U. o.

²⁰⁷ Nagy Iván i. m. 396. l.

²⁰⁸ U. o.

²⁰⁹ Jakab Elek i. m. szerint Berényi. 16. l.

²¹⁰ Történelmi Tár, 1899. évf., 718. l.

²¹¹ Nagy Iván i. m. 396. és 397. lapok.

²¹² Nagy Iván i. m. VII. köt., 91. l.

²¹³ Nagy Iván szerint (i. m. 395. l.) G. András a G. Farkas unokáinak: Györgynek és Zsuzsannának édes vagy unokatestvére volt. E föltevést vizsgálja Jakab Elek is (i. m. 8. l.). Szerinte András vagy a Farkas fiatal vagy unokáival volt testvér, de lehetségesnek tartja, hogy András, Péter és István más Ghyczyek voltak. Az első két föltevés tévessege könnyen beigazolható. Farkas 1561 januárjában lépett házasságra s 1572 végén vagy 1573 elején (február 25-ike előtt) hunyt el. Alig 12 évi házasságából hat gyermekének neve maradt ránk: a kiskorukban elhalt Jánosé és Ilonáé, továbbá az előző fejezetben tárgyalt Ferencé, Kataliné, Kristófé és Péteré. Utóbbiakról az erdélyi történetírók és egykorú feljegyzések mint a kormányzó hozzátartozóiról emlékeznek meg. (Szamosközy Tört. maradványai. Tört. Tár 1889. évf., 65. l. — Simigianus: Historia rerum Ungaricarum et Transsilv. idézi Kövári: Erdély történelme. IV. köt., 43. l. Ungnad és Székely császári biztosok jelentése. (Tört. Tár 1884. évf., 259. l.) G. Andrásal és testvéreivel kapcsolatban ellenben a G. Jánosra való hivatkozással sehol sem találkozunk, amit Borsos Tamás — aki G. János kormányzóit kineveztetése idején 19 éves volt — bizonyára nem mulasztott volna el. Még Farkasnak Péter fia okozhatna zavart, de ő — mint láttuk — 1604-ben már nem élt. G. András és testvérei különben is fiatalabban voltak a G. Farkas fiainál, de idősebbek unokáinál. De más bizonyíték is van arra, hogy nem lehettek a G. Farkas Ferenc nevű fiának gyermekei. Ferencnek felesége ugyanis Thurzó Orsolya, az Illésházy-család közeli rokona volt. Viszont a G. Józsa idősebbik fiának, Istvánnak Forgách Krisztina volt a hitvese. Ha András sógora lett volna Thurzó Orsolyának és unokatestvére a Forgách Krisztina férjének, G. Istvánnak, nem írta volna Forgách Zsigmond Thurzó György nádornak 1609 szeptember 8-án róla (t. i. G. Andrásról), hogy «szegény Palatinus (t. i. Illésházy) mind efféle hajdú embereket promoveála». (Idézi Angyal Dávid: Báthory Gábor uralkodása. Századok, 1896, 121. l. és a Szilágyi-féle millenáris tört., VI. köt., 104. l.) Kétségtelen tehát, hogy András és testvérei Ghyczyek voltak, de nem a Lénárt családjából származtak.

²¹⁴ L. Bojthini Pannonii de rebus gestis magni Gabrielis Bethlen libri tres. Edidit Joh. Christ. Engel. Viennæ, 1809, 294. l. és köv.

²¹⁵ Ahol István testvérét, Bándi Giczy Istvánt Báthory Gábor fejedelem már 1609 október 16-án kelt adománylevele megerősítette mezőbándi részjóságában. Jakab E. i. m. 16. l.

²¹⁶ Szilágyi Sándor: Báthory Gábor fejedelem történte. 182. l. és köv.

²¹⁷ Szilágyi i. m. 189. l. — Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. köt., 61. l.

²¹⁸ Az 1612 május 15-én Konstantinápolyban kelt kötelező levelét közli Rozsnyay Dávid. Magyar Tört. Eml. II. oszt., VIII. köt., 52. l.

²¹⁹ Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. köt., 61. l.

²²⁰ Ghyczy 1612 június 18-áról Bukarestből Báthory Gáborhoz intézett s ennek fertelmes paráznaságát, gyilkosságait, felfuvalkodását szemére vető levelét, melyben Báthoryt lemondásra szólítja fel, közli Radvánszky Béla báró Tört. Tár, 1879. évf. Történelmi levelek a hédervári levéltárból 1581—1612 cím alatt. — Szilágyi i. m. 194. l. — «Elhigye kegyelmed, hogy az magyar nemzetnek régen, avagy talán soha nem támadott nagyobb árulója Géczy (Ghyczy) Andrásnál» — írja Báthory Gábor fejedelem Thurzó György nádornak. Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. köt., 234. l.

²²¹ Szilágyi i. m. 206. l. és köv. a régi irodalmat idézi u. o. 208. l.

²²² Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. köt., 255. l.

²²³ A békességet és a megkegyelmezést becikkelyezi az 1613 május 1-re összehívott országgyűlés. L. Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. köt., 279. l.

²²⁴ Levelét 1613 június 23-áról közli a Tört. Tár 1891. évf. 599. l.

²²⁵ Bethlen Gábor levele szerint «rettenetes ijedtséggel» futott. Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. köt. 341. l.

²²⁶ Bojthi i. m. 353. l. és köv. — Sepsí Laczkó Máté Krónikája (Gr. Mikó Imre: Erdélyi tört. adatok, III. köt., 140. l.). — Szilágyi i. m. 284. l. — Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. köt., 81. l. Angyal i. m. a Szilágyi-féle millenáris tört., VI. köt., 109. l.

²²⁷ L. Angyal Dávid: Az 1615-iki bécsi török békének

titkos pontjai című értekezését a Klebelsberg-emlék-könyvben. 372. l.

²²⁸ Közli a Tört. Tár 1879. évf., 360. l. — Abaffy-nak Thurzó nádorhoz intézett két sokatmondó levelét közli a Tört. Tár 1902. évf.-ban Komáromy András. 81—88. l.

²²⁹ Trausch: Chronicon Fuchsio—Lupino—Oltardinus szerint az őrséget a maga és a fejedelem iránti hűségre eskette fel. I. köt., 263., 273., 277. l.

²³⁰ Levelét l. Erdélyország Történetei Tára. Kiadják gr. Kemény József és nagyajtai Kovács István. II. köt., 289. l.

²³¹ Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. köt., 307. l.

²³² U. o.

²³³ Basire védírata. Közli Kropf Lajos. Tört. Tár. 1888. évf., 538. l. — Bojthi Gáspár i. m. 354. l. — Borsos Tamás önéletrajza. Erdélyország Történetei Tára. II. köt., 41. l. — Szalárdi János: Siralmas Krónika. 28. l. — Sepsí Laczkó Máté Krónikája i. h. — Tholdalagi Mihály évkönyve. Közli a Tört. Tár 1881. évf., 3. l. Valamenynien Ghyczynek tulajdonítják a gyilkosság oroszlanrészét. Abaffy Miklós ellenben a gyilkosság után néhány nappal, november 2-án Ferdinánd főherceghez írt levelében önmagát tünteti fel értelmi szerzőül.

²³⁴ Szalárdi i. m., i. h.; Bojthi i. m. 374. l.

²³⁵ Bojthi i. m. 394—398. l. — Erdélyi országgyűlési emlékek. VI. köt., 315. l.

²³⁶ Két levelét közli Szilágyi i. m. 308. és 322. l. Egyet a Tört. Tár 1879. évf. 40. l. és egyet Erdélyország Történetei Tára. Utóbbi két levelét fentebb ismertettük.

²³⁷ Szilágyinál i. m. 322. l.

²³⁸ Borsos Tamás önéletrajza. 41. l.

²³⁹ U. o.

²⁴⁰ Péchy Simon levelét 1621 dec 29-ről közli a Tört. Tár 1905. évf., 273. l.

²⁴¹ A pannonhalmi szent Benedek-rend története. V. köt., 216. l.

²⁴² Ghyczy Pál úr közlése.

NAGY MIKLÓS.

A ZELCHÉNIÉK.

(Részlet Hrussó várának történetéből.)

Szolcsán egyike Nyitra vármegye ama községeinek, mely évszázadokon keresztül számtalanszor cserélt gazdát még azután is, hogy Hrussó várának tartozékai közé soroztatott. Eredeti neve Zelchen, Zewlchen, Nagy Zelchen.¹ Zwłchan alias Zelchen néven 1426-ban szerepel először. Mint-hogy egyes oklevelekben — hibásan — Scelechennek írták, a név hasonlósága miatt történetíróink,

pl. maga Nagy Iván is, összetévesztik a barsvár-megyei Szelezsény (Zelesen) községgel és a Zelcheni-családot a Zeleseniekkel.

Zelchén első birtokosainak nevével 1247-ben találkozunk. A Korossi-, Berencsi- és Rajcsányi-nemzetséggel közöstörzsű, vagy legalább is közel rokonságban levő Lipovnokiaké a két Bölgyénnel együtt.¹ De részbirtokosok voltak Zelchénben

¹ Megkülönböztetésül Kis-Zelchentől = Szolcsánka.

¹ B. Forster Gy. Koros és a Berényiek. 12. l.